

LUNDS UNIVERSITET
Humaniora och teologi

Centrum för Teologi och Religionsvetenskap

TEOK51: Examensarbete för kandidatexamen i teologi

Handledare: Professor Stephan Borgehammar

Framläggning: 2012-01-12

Den heliga leken

**Om lekkyrkan som en väg till gudstjänstfirande
för barn i Svenska kyrkan idag**

Elise Nilsson
890714-5620

När översteprästerna och de skriftlärda såg allt det märkliga han gjorde
och hörde hur barnen ropade i templet:
”Hosianna Davids son”,
blev de förargade och sade till honom:
”Hör du vad de säger?”
Jesus svarade: ”Ja, har ni aldrig läst orden:
Barns och spädbarns rop har du gjort till en lovsång åt dig?”

Matt 21:15-16

The respect we demand for the child
we demand in the name of the
Divine Friend of children.

Maria Montessori

Abstract

In 1915 Maria Montessori and Anna Maccheroni built the first Children's Chapel in Barcelona. Everything in the chapel was in the right size and height for a child. In this chapel the children learnt liturgy and prepared themselves for the life in the Church through doing.

In 2003 the first Swedish play church was built at Kastlösa Stiftsgård on the initiative of Karin Uddling. She had studied Montessori and been inspired by her Children's Chapels. Today there are at least 10 play churches in Sweden, most of them inspired by the play church at Kastlösa Stiftsgård.

The aim of this thesis is to find out how these play churches can help children to actively take part in the worship in the Church of Sweden today. I am doing this through the study of: children and worship in the Church of Sweden, children's play, the Montessori method and play churches in Sweden. The biggest part of the essay is built upon literature studies. The exception is the chapter about play churches in Sweden, which is built upon surveys and a participant observation.

The play church is a place where play and worship meet each other. In order for the play church to be a help for children to actively take part in the worship the play in it should be a developmental play in which the material is used in the right way. It is also important that the worship is celebrated in such a way that children are welcomed to take part in it. The play in the play church has to have a dimension of worship, and the worship in the church has to have a dimension of play.

Key words: children and worship, Church of Sweden, play church, Montessori

Nyckelord: barn och gudstjänst, Svenska kyrkan, lekkyrka, Montessori

Innehåll

1. Inledning	6
1.1. Problembakgrund	6
1.2. Syfte och frågeställning	7
1.3. Struktur	8
1.4. Metod och material	8
1.4.1. Uppsatsen som helhet	8
1.4.2. Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan	9
1.4.3. Barns lek	10
1.4.4. Montessori – Maria och pedagogiken	11
1.4.5. Lekkyrkor i Sverige	11
2. Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan	13
2.1. Kyrkoordningen	13
2.2. I dialog med barn	13
2.3. Gudstjänstens lek	14
2.4. Diskussion	15
3. Barns lek	17
3.1. Lekteorier	17
3.2. På lek	19
3.3. Utvecklingslek och rekreationslek	20
3.4. Lek med Montessorimaterial	20
3.5. Diskussion	21
4. Montessori – Maria och pedagogiken	23
4.1. Maria Montessori	23
4.2. Montessoripedagogikens grunder	25
4.3. Montessoripedagogiken och kristendomen	27
4.3.1. Den första lekkyrkan	27
4.3.2. Montessoris syn på barnet	28
4.3.3. En miljö som förbereder för kyrkan, och kyrkan som en förberedd miljö	29
4.3.4. The Catechesis of the Good Shepherd och Godly Play	31
4.4. Diskussion	31
5. Lekkyrkor i Sverige	33

5.1. Sveriges första lekkyrka	33
5.2. Enkätvar lekkyrkor	34
5.2.1. Borgholms församling	34
5.2.2. Göteborgs domkyrkoförsamling	35
5.2.3. Hinneryds församling	35
5.2.4. Ovanåkers församling	35
5.2.5. Slottsstadens församling	36
5.2.6. Teleborgs församling	36
5.2.7. Umeå landsförsamling	37
5.2.8. Villstads församling	38
5.3. Enkätvar barnens altarskåp	38
5.3.1. Kungsholms församling	39
5.3.2. Linköpings domkyrkoförsamling	39
5.3.3. Nora bergslagsförsamling	40
5.3.4. Västerås domkyrkoförsamling	40
5.4. Sankta Katarina lekkyrka i Slottsstadens församling	41
5.5. Diskussion	44
6. Slutdiskussion	48
6.1. Hur kan lekkyrkan vara en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag?	48
6.2. Förslag på framtida forskningsfrågor	48
Referenser	50

Bilagor

Bilaga 1 - Enkät lekkyrka

Bilaga 2 - Enkät barnens altarskåp

Bilaga 3 – Foton

1. Inledning

1.1. Problembakgrund

Hösten 2010 hade jag gudstjänst som tema i den miniorgrupp jag är ledare för. Barnen fick bygga en liten kyrka av skokartong och tillverka gudstjänstfirare av piprensare. Sedan lekte vi gudstjänst utifrån dem agendor som används i församlingens ”Mässa för små och stora”. När vi gjort det några gånger flyttade vi in i kyrkan och barnen fick själva prova på alla de moment som ingår i gudstjänsten. Terminen avslutades med att barnen deltog som gudstjänstvärdar i en mässa för små och stora. Under den hösten fascinerades jag av hur gudstjänsten djupnade för både barnen och mig själv då vi lekte den. I den erfarenheten väcktes på allvar mitt intresse för barn och gudstjänst.

När jag skulle börja med min uppsats var jag klar över att jag ville skriva om just barn och gudstjänst, men inte riktigt om vad inom detta stora ämne. I vårt första samtal nämnde min handledare Stephan Borgehammar lekkyrkor. Jag kom då att tänka på vad jag hade erfårit med mina miniorer ett år tidigare och bestämde mig för att undersöka lekkyrkan som en väg till gudstjänstfirande, ett område inom vilket jag inte funnit någon tidigare forskning.

När jag sökte på ”lekkyrkor” på www.google.se stötte jag på flera artiklar och församlingars hemsidor, t ex Skogslyckans församlings hemsida¹, där det hänvisades till Maria Montessori som lekkyrkans grundare. En naturlig del av min uppsats blev därför att titta närmare på Maria Montessori och hur den första lekkyrkan kom till.

I mina kontakter med stift och församlingar som har lekkyrkor runt om i Sverige mötte jag ett stort engagemang. Det finns många eldsjälur som gör ett fantastiskt arbete och har tankar om hur de ska göra det ännu bättre. Jag mötte också en osäkerhet kring hur man kan använda lekkyrkan på ett bra sätt. Flera personer uttrycker att de har ett behov av att få idéer från andra som arbetar med lekkyrka och hjälp i hur de kan använda den.

Från början tänkte jag undersöka om lekkyrkan överhuvudtaget kan vara en väg till gudstjänstfirande. När jag började arbeta upptäckte jag dock snabbt att frågan inte var så mycket **om** utan snarare **hur**. Med den här uppsatsen vill jag därför öppna för ett samtal just om **hur** lekkyrkor kan användas på ett sätt som främjar barns gudstjänstfirande.

¹ Roxberg, Åke (ansvarig utgivare) Svenska kyrkan i Växjö, ”Kunskap genom lek” Publicerad: 2011-08-23 <http://www.svenskakyrkanivaxjo.se/Om-Svenska-kyrkan/Vara-forsamlingar/Skogslyckans-forsamling/Barn--familj/Lekkyrkan/> Hämtad: 2011-09-08

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka **hur lekkyrkan kan vara en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag**. Det blir därmed också den huvudsakliga frågeställningen.

För att kunna besvara den har jag undersökt 4 olika områden:

- **Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan.** Min frågeställning handlar om hur lekkyrkan kan vara en väg till *gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan*. Att ha vissa grundkunskaper om barnens plats i Svenska kyrkans gudstjänst är därför nödvändigt.
- **Barns lek.** Leken är en stor del av verksamheten i lekkyrkan. Ja, den är själva verksamheten. Om lekkyrkan ska vara en väg till gudstjänstfirande behövs dock kunskap om vilken sorts lek som möjliggör det.
- **Montessoripedagogiken.** Maria Montessori utformade den första lekkyrkan, eller Children's Chapel som hon kallade det. Naturligtvis var inte Children's Chapel en fristående del, utan det hängde samman med hennes övriga pedagogik. För att förstå lekkyrkans uppkomst är det därför viktigt att ha lite kunskap om Montessori, hennes pedagogik i allmänhet och hennes religionspedagogik i synnerhet. Genom att studera hennes tankar om lekkyrkan hoppas jag även få hjälp med hur lekkyrkan kan användas i Svenska kyrkan idag för att vara en väg till gudstjänstfirande för barn.
- **Lekkyrkor i Sverige.** För att kunna besvara min frågeställning behöver jag naturligtvis även kunskap om hur det ser ut i Sverige idag, vilka lekkyrkor som finns och hur de arbetar där.

Vart och ett av dessa områden skulle kunna vara ett uppsatsämne i sig. Till varje område har jag därför mindre frågeställningar, vilka också är mina avgränsningar. Naturligtvis har jag i mitt arbete med varje område också burit med mig min huvudsakliga frågeställning och valt så väl frågeställningar som material utifrån den. Frågeställningarna till varje område är:

Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan

- Vad ligger till grund för Svenska kyrkans arbete med barn och gudstjänst?
- Finns det några beröringspunkter mellan Svenska kyrkans gudstjänst och lek?

Barns lek

- Varför leker barn?
- Finns det olika sorters lek?
- Hur bör barn leka med Montessorimaterial?

- Kan barn förstå skillnaden mellan att leka gudstjänst i lekkyrkan och att fira gudstjänst i den stora kyrkan?

Montessoripedagogiken

- Vem var Maria Montessori?
- Vilka är Montessoripedagogikens grunder?
- Hur såg Maria Montessori på religiös undervisning?
- Hur har Montessoripedagogiken använts inom kristendomen?

Lekkyrkor i Sverige

- Hur kom lekkyrkan till Sverige?
- Vilka lekkyrkor finns i Sverige idag och hur ser verksamheten i dem ut?

1.3. Struktur

Uppsatsen är uppbyggd utifrån dem fyra områden jag har valt att undersöka. Dessa behandlas i varsitt kapitel. I slutet av varje kapitel finns en diskussion där jag utgår från det som tagits upp i kapitlet. Varje kapitel syftar framförallt till att besvara de mindre frågeställningar som hör till det området, men i diskussionen höjer jag ibland även blicken till de andra kapitlen och min huvudsakliga frågeställning. Efter de fyra områdeskapitlen följer ett kapitel med en avslutande diskussion där jag besvarar min huvudsakliga frågeställning utifrån vad som framkommit i områdeskapitlen samt ger förslag på frågor för framtida forskning.

1.4. Metod och material

För att besvara de olika frågeställningarna har jag använt olika sorts material och tillämpat olika metoder på dessa. Den här delen är därför uppdelad i underrubriker utifrån de olika områden jag undersökt i mitt arbete. Under den första rubriken diskuterar jag övergripande metodfrågor som berör hela uppsatsen.

1.4.1. Uppsatsen som helhet

Min övergripande frågeställning handlar inte om hur det **har varit** och inte heller om hur **det är**, utan om **hur lekkyrkan kan vara** en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag. För att kunna svara på det behöver jag kunskap om hur det har varit och hur det är, men också om hur det skulle kunna vara. Det innebär att jag utifrån Montessoris religionspedagogik, mina fältstudier och min sekundärlitteratur har sökt efter möjliga sätt att använda lekkyrkan på för att den ska bli en väg till gudstjänstfirande för barn. Jag har främst

letat möjligheter och inte hinder, även om jag så klart för en kritisk diskussion om det jag funnit.

Min metod har varit så väl induktiv som deduktiv. Det finns mycket lite skrivet om lekkyrkor i Sverige, och vad jag har kunnat finna inget som direkt behandlar lekkyrka och gudstjänstfirande. Först intog jag därför ett induktivt förhållningssätt och sökte mycket öppet efter information och tog nästa steg i mitt arbete utifrån vad jag just hade funnit. När jag utifrån min nyförvärvade kunskap ändrade min frågeställning från ”**Kan** lekkyrkan vara en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag?”, till ”**Hur kan** lekkyrkan vara en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag?”, blev min metod mer av det deduktiva slaget. Min frågeställning blev det raster genom vilket jag studerade materialet.

Jag har inte heller använt mig av en rent kvalitativ eller rent kvantitativ metod. Även detta beror på att det är så ont om tidigare studier. Tydligast är blandningen mellan kvalitativ och kvantitativ metod i min enkätundersökning (se 1.4.5.). Jag hade behov av ett visst kvantitativt bakgrundsmaterial, men var egentligen mest intresserad av den kvalitativa dimensionen.

Från början bestod min uppsats enbart av delarna Montessoripedagogiken och Lekkyrkor i Sverige. I lekkyrkan möts leken och gudstjänsten och det mötet väckte frågor hos både mig och människor omkring mig. Därför fann jag det nödvändigt att lägga till kapitlet om barn och gudstjänst i Svenska kyrkan samt barns lek.

1.4.2. Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan

För att besvara frågeställningen om vad som ligger till grund för Svenska kyrkans arbete med barn och gudstjänst har jag framförallt använt mig av boken *I dialog med barn – grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0-14 år*². Den handlar inte om hur man konkret ska arbeta, utan uttrycker grundläggande värderingar om Svenska kyrkans syn på barn och barnens plats i kyrkan. Min läsning av denna bok har jag gjort utifrån frågan: Svarar lekkyrkan mot det som uttrycks här? Främst har jag naturligtvis fokuserat på kapitlet om barn och gudstjänst eftersom det bäst svarar mot min huvudsakliga frågeställning, men jag har även läst och använt mig av bokens övriga delar.

Jag har även använt mig av *Kyrkoordningen*³ eftersom den reglerar gudstjänstlivet i Svenska kyrkan.

² Almer, Hans m fl (projektgrupp) *I dialog med barn: grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0-14 år* (Uppsala: Församlingsnämnden, 2004)

³ Kyrkoordning 2010 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan (Stockholm: Verbum Förlag AB, 2010)

Genom en sökning på **lek** och **gudstjänst** på UR access hittade jag en föreläsning av prästen Lars Björklund. I föreläsningen, som heter *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*⁴, är det Björklunds personliga tankar om gudstjänst och lek som uttrycks. Jag använder föreläsningen för att besvara frågan om det finns några beröringspunkter mellan lek och gudstjänst. Denna frågeställning har uppkommit utifrån det vanligt förekommande uttrycket: ”Gudstjänsten är en lek inför Guds ansikte.” Även i sin bok *Orden och tystnaden*⁵ skriver Björklund om leken och gudstjänsten. Framförallt har jag använt mig av kapitlet ”Allvarets lek” från den boken.

1.4.3. Barns lek

För att besvara frågeställningen om varför barn leker har jag främst använt mig av Weléns artikel ”Historiska perspektiv på lek” i antologin *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur* av redaktörerna Mikael Jensen och Åsa Harvard⁶. Ur samma antologi har jag använt Birgitta Knutsdotter Olofssons artikel ”Vad lär barn när de leker?” för att besvara frågan om huruvida barn kan förstå skillnaden mellan att leka gudstjänst i lekkyrkan och att fira gudstjänst i kyrkan. Övriga kapitel i boken har jag översiktsläst för att själv tillägna mig en bättre kunskap om lek, men jag fann det inte relevant att behandla fler av kapitlen i uppsatsen. Anledningen till att jag valde just Jensen och Harvard är att leken i den antologin behandlas, åtminstone delvis, ur ett kulturellt perspektiv vilket svarar bättre mot min frågeställning än ett rent psykologiskt perspektiv på lek.

Elkind har skrivit en artikel, ”The Role of Play in Religious Education”⁷, där han skiljer mellan olika sorters lek och dessutom behandlar leken i religiös undervisning och hänvisar till Montessoripedagogiken. Denna artikel var därmed ett självklart val. Jag använder främst Elkinds distinktioner mellan olika sorters lek.

Vad det gäller lek och Montessoripedagogiken har jag främst valt att använda mig av Standings förklaring av hur barn bör leka med Montessorimaterial och inte av lek i allmänhet, eftersom jag är intresserad av hur leken med materialet i lekkyrkan bör gå till. Den artikel av

⁴ Björklund, Lars, *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*, UR Samtiden, <http://sok.uraccess.se/play/157052?sub=%2F> Hämtad: 2011-10-09

⁵ Björklund, Lars, *Orden och tystnaden* (Örebro: Libris, 2007)

⁶ Jensen, Mikael och Harvard, Åsa (Red.). *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur*, (Lund: Studentlitteratur, 2009)

⁷ Elkind, David, ”The Role of Play in Religious Education”, *Religious Education Vol. 75 Nr. 3 Maj-Juni 1980 s. 282*

Standing som jag använt heter ”The Liturgy and the Montessori Method” och finns i *The Child in the Church*⁸.

1.4.4. Montessori – Maria och pedagogiken

Material om Maria Montessori har jag hittat i biografier och böcker om Montessoripedagogiken. Här har syftet varit att teckna en bakgrundsbild för att kunna förstå Maria Montessori och hennes pedagogik utifrån den kontext hon levde i. Jag har läst flera olika böcker om Maria Montessori för att kunna jämföra och på så sätt få en mer rättvis bild av henne. I min uppsats har jag dock främst hänvisat till Hainstocks *Montessori från grunden*⁹ för att jag fann att detta var en bok som stämde bra överens med de andra källorna men presenterade dem på ett mer lättillgängligt sätt. Det är en bra bok att börja med för den läsare som vill veta mer om Maria Montessori och hennes pedagogik.

Som huvudsaklig källa till religionspedagogik enligt Montessoripedagogiken har jag boken *The Child in the Church*.¹⁰ Det är en antologi med bidrag av Montessori själv och flera av hennes efterföljare. I några av sina böcker har Maria Montessori ett kapitel om religiös undervisning, men *The Child in the Church* ger den mest heltäckande bilden av religionspedagogik enligt Montessoripedagogiken och var därför ett självklart val. Det är en bok som är skriven av människor som praktiserar och är positiva till Montessoripedagogiken. Naturligtvis hade det varit önskvärt att även ha en källa med ett mer kritiskt perspektiv, men jag har inte kunnat hitta någon sådan. Det finns gott om böcker som ger så väl ris som ros till Montessoripedagogiken, men böcker som specifikt berör Montessoris religionspedagogik är det betydligt mer ont om. Jag har därför trots allt främst använt mig av *The Child in the Church*, medveten om dess okritiska perspektiv. Jag har läst boken i sin helhet med ett särskilt intresse för de delar som handlar om lekkyrka, eller ”Children’s Chapel” som Montessori själv kallar det.

1.4.5. Lekkyrkor i Sverige

Så vitt jag vet finns det tidigare, utöver nyhetsrapportering, inget skrivet om lekkyrkor i Sverige. Maare Tamm har skrivit ett kapitel om Montessoris Children’s Chapel i sin bok *Barnens religiösa föreställningsvärld*¹¹, men det är i princip ett referat av *The Child in the Church*. Det innebär att jag inte hade något skriftligt material att tillgå och jag var därför

⁸ Standing, E. M. ”The Liturgy and the Montessori Method”, *The Child in the Church* Standing E. M. (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 94-110

⁹ Hainstock, Elisabeth G. *Montessori från grunden*, (Viken: Replik, 1999)

¹⁰ Standing, E.M. (Red.), *The Child in the Church* (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965)

¹¹ Tamm, Maare, *Barnens religiösa föreställningsvärld*, (Älvsjö: Verbum Förlag AB, 1986)

hänvisad till fältstudier. Jag bestämde mig för att göra en enkätundersökning för att få en mer övergripande bild av Sveriges lekkyrkor. Om det hade funnits en tidigare kartläggning av lekkyrkor i Sverige skulle jag troligtvis ha valt att använda en mer renodlat kvalitativ metod och studerat verksamheten i en specifik lekkyrka ingående, men när det nu inte finns ville jag först få en övergripande bild. Jag valde ändå att inte göra det till en helt kvantitativ studie, utan hade i enkäten några öppna frågor och en avslutande fråga där de som ville fritt kunde berätta mer om sin lekkyrka. Utifrån dessa kan jag naturligtvis inte dra några generella slutsatser, men de ger mig en djupare inblick i och värdefulla uppgifter om specifika församlingars lekkyrkoarbete.

Det första steget i arbetet blev att lokalisera de lekkyrkor som finns, något som visade sig inte vara helt enkelt. Genom att göra sökningar på www.google.se, skicka e-post till anställda som arbetar med barnverksamheten på stiftsnivå i samtliga stift och fråga vänner och bekanta hittade jag 9 lekkyrkor. I min enkät fanns en fråga om vilka andra svenska lekkyrkor de kände till. På så sätt fick jag uppgifter om ytterligare 6 lekkyrkor, men jag har enbart fått bekräftat att 1 av dem finns. Av de 10 lekkyrkor jag skickade enkäter till har 8 svarat. Jag har jämfört enkätsvaren med varandra för att finna likheter och olikheter. Jag har också analyserat dem i relation till det jag kommit fram till i tidigare kapitel.

I mitt arbete stötte jag på Barnens altarskåp som finns i, vad jag har kunnat hitta, 5 församlingar runt om i landet. Barnens altarskåp erbjuder också barn möjligheten att leka kyrka, men inuti en stor kyrka. Jag skickade ut enkäter också till dem församlingar som har Barnens altarskåp för att kunna jämföra med enkätsvaren från församlingar med lekkyrkor. 4 av församlingarna svarade på enkäten.

Som komplement till enkätundersökningen gjorde jag den 25/10 2011 en deltagande observation i Slottstadens församling i Malmö. Jag fick där möjlighet att besöka deras lekkyrka, se det material som används och samtala med prästen Maria Bergius Krämer som arbetar med lekkyrkan. På så sätt fick jag ytterligare en kvalitativ dimension till min studie.

Genom Växjö stift fick jag veta att det var Karin Uddling som lät bygga Sveriges första lekkyrka. Jag tog kontakt med henne för att få veta hur det gick till när lekkyrkan kom till Sverige. Tanken var att vi skulle träffas, men hennes resa till Skåne blev inte av och vi hördes därför via telefon. Karin Uddling skickade även några dokument med information till mig via e-post.

2. Barn och gudstjänst i Svenska kyrkan

2.1. Kyrkoordningen

Redan i inledningen till Kyrkoordningens första avdelning står det: ”I kristen tro intar barnen en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet.”¹² Att fira gudstjänst är en av församlingens fyra grundläggande uppgifter. De tre övriga grundläggande uppgifterna är att bedriva undervisning och att utöva diakoni och mission.¹³ Om gudstjänsten står det att den: ”är hela församlingens gåva och uppgift”, och vidare: ”Alla i församlingen är kallade att delta i gudstjänsten och komma med sina erfarenheter och livsfrågor till det gemensamma mötet med Gud.”¹⁴ Därmed är gudstjänsten naturligtvis också barnens gåva och uppgift. Barnen är också välkomna med sina erfarenheter och livsfrågor för att tillsammans med andra möta Gud.

Församlingens gudstjänster får ledas av den som är präst i Svenska kyrkan.¹⁵ Biskopen och kyrkoherden kan ge en person som är döpt och tillhör Svenska kyrkan uppdraget att leda gudstjänst vid särskilda tillfällen.¹⁶ Att gestalta gudstjänsten är dock så väl prästens, kyrkomusikerns och kyrkovärdarnas som den gudstjänstfirande församlingens uppgift.¹⁷

I Kyrkoordningens 17 kapitel, som handlar om gudstjänsten, står det i 1 § att gudstjänst firas i församlingen som huvudgudstjänst, kyrkliga handlingar och andra gemensamma gudstjänster.¹⁸ Gudstjänstfirande handlar alltså inte enbart om söndagens huvudgudstjänst. Det är viktigt att vara medveten om det då vi talar om gudstjänstfirande.

2.2. I dialog med barn

I januari 1994 påbörjade en projektgrupp, på uppdrag av Församlingsnämnden, arbetet med att formulera vad som ska vara grunden i Svenska kyrkans barnverksamhet. Deras arbete resulterade i boken ”I dialog med barn – grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0-14 år”.¹⁹ Utifrån församlingens fyra grundläggande uppgifter presenteras Svenska kyrkans syn på barnet och barnets plats i kyrkan.

Barnet har redan en relation till Gud, och det är lika viktigt för barnet som för den vuxne att få uttrycka och leva den relationen. Barnet är en självständig individ som behöver få

¹² Kyrkoordning 2010 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan (Stockholm: Verbum Förlag AB, 2010) Första avdelningen: Svenska kyrkan som evangelisk-lutherskt trossamfund, Inledning

¹³ Ibid Kap 2. 1 §

¹⁴ Ibid Kap 17 inledning

¹⁵ Ibid Kap 17, 12 §

¹⁶ Ibid, Kap 17, 13 och 14 §§

¹⁷ Ibid, Kap 17, inledning

¹⁸ Ibid Kap 17, 1 §

¹⁹ Almer m fl (projektgrupp) (2004) s. 7

möjlighet att uttrycka sig på sitt eget sätt, på sina egna villkor. Församlingens uppgift är att erbjuda barnet en plats där barnets relation till Gud kan fördjupas och levas. Dessa platser ska vara till för barnet just som barn, inte som en framtida vuxen. I denna uppgift finns utmaningen att finna andra språk än det verbala.²⁰

I kapitlet om gudstjänst betonas att gudstjänsten ska vara till för alla åldrar. Både barnet och den vuxne ska få sina behov tillfredsställda. Kraven eller förväntningarna på en gudstjänst ska inte sänkas för att den firas med barn, utan barnet ska precis som den vuxne få möjlighet att uttrycka sin gudsrelation och bli berörd.²¹ Barnet ska också ”få hjälp att i sin takt och på sitt sätt göra sig hemmastadd i och förtrogen med gudstjänstrum och gudstjänstordning”.²² En gudstjänst där barnen är aktiva gudstjänstfirare blir inte alltid som man tänkt sig. De som leder gudstjänsten behöver därför vara tillräckligt trygga för att kunna improvisera.²³

Likheter mellan gudstjänst och lek lyfts fram. Dessa likheter ligger i att i mötet mellan tid och evighet lämna vardagens roller, och i gemenskap med varandra ge ord och form åt livets alla olika sidor. Även bibelberättelsernas betydelse lyfts fram. De kan vara en hjälp till att leva sig in i andra människors livsvillkor och livets stora frågor. Det är viktigt att barnen själva får fundera över texten och inte bara serveras färdiga tolkningar.²⁴

2.3. Gudstjänstens lek

Jag har många gånger stött på uttrycket ”Gudstjänsten är en lek inför Guds ansikte”. Det står det bland annat på St:ta Katarina lekkyrkas Facebooksida. Där står också att lekkyrkan erbjuder barnen en möjlighet att öva sig i den leken.²⁵ Lekkyrkan är helt klart en plats där lek och gudstjänst möts, men på vilket sätt kan man säga att gudstjänsten är en lek? Lars Björklund är en person som har funderat kring detta. I sin föreläsning *Att upptäcka nya världar: leken som rum för livet* beskriver han lekens rum, som också är ritens rum. Han gör en skiss på detta rum som ser ut på följande sätt:²⁶

²⁰ Almer m fl (projektgrupp) (2004) s. 8-15

²¹ Ibid s. 16-17

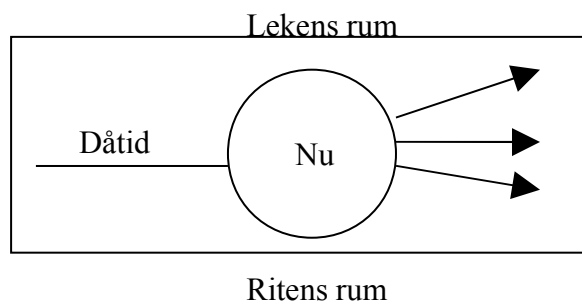
²² Ibid s. 16-17

²³ Ibid s. 16-17

²⁴ Ibid s. 21

²⁵ St:ta Katarina lekkyrka – St Catherine Play Church, <https://www.facebook.com/#!/Lekkyrka?sk=info> Hämtad: 2011-10-11

²⁶ Björklund Lars, *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*, UR Samtiden, <http://sok.uraccess.se/play/157052?sub=%2F> Hämtad: 2011-10-09

I lekens rum kan man, enligt Björklund, prova allt. Där kan man ta itu med sådant som hänt i dåtiden, så att säga leka ikapp erfarenheten. Man kan leka, och på så sätt få liv i, något som är. I leken kan man också prova på en händelse som inte har hänt. Så ryms i lekens rum både dåtid, nutid och framtid.²⁷

Björklund menar att leken är ritens grundspråk. När vi står ordlösa inför någonting uppstår ett behov av att handla. Inte att hitta svar på frågor, utan att gestalta dem. Kyrkan har ett språk för den här gestaltningen, och det språket är på många sätt det samma som lekens.

Gudstjänsten är enligt Björklund en lek, en stillsam och märklig sådan men ändå en lek.

Gudstjänsten blir rolig först om man leker med. En av Svenska kyrkans största pedagogiska utmaningar idag är enligt Björklund att människor kommer och tittar på leken och konstaterar att den var tråkig, och det är den om man inte leker med. Lek blir något först då vi gör den tillsammans.²⁸

I sin bok *Orden och tystnaden* skriver Björklund om gudstjänsten som en lek i motsats till gudstjänsten som ett spel. I ett spel är det någon som har satt upp regler som måste följas, och de som bäst känner till dessa regler får en maktposition i relation till dem som inte gör det. Naturligtvis finns det ordningar för Svenska kyrkans gudstjänster, ordningar som behöver följas. Leken är inte regellös. Däremot kan den, i motsats till spelet, anpassas till deltagarna och situationen.²⁹

2.4. Diskussion

Det framgår med all tydlighet i Kyrkoordningen att barnen är oerhört viktiga i Svenska kyrkan, och att gudstjänsten är det. Gudstjänsten får visserligen bara, förutom vid enstaka tillfällen, ledas av en person som är vigd till präst i Svenska kyrkan, men den är hela församlingens uppgift. *I dialog med barn* gör klart att barnet är en fullvärdig medlem av

²⁷ Björklund, *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*.

²⁸ Björklund, *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*

²⁹ Björklund (2007) s. 41-42

församlingen. Barnet ska ses som en individ vars tro och gudstjänstliv ska tas på lika stort allvar som en vuxens. När jag läser det och lyssnar på Björklund kommer jag att tänka på alla lekhörnor och pysselpåsar jag har sett i kyrkor. Ofta har jag fått höra att de finns där för att ”göra gudstjänsten mer barnvänlig”. När jag nu tänker på dem tycks de säga: ”Lek ni er egen lek så länge, barn, för ni är för små för att vara med oss och leka.” Om vi ser gudstjänsten som något som, precis som en lek, blir något först då vi leker den tillsammans borde vi naturligtvis bjuda in barnen i den leken. Egentligen handlar kanske inte pysselpåsar och lekhörnor om att det är bättre och roligare för barnen att få leka något annat än gudstjänst. Kanske handlar de om att vi vuxna kan vara rädda för att leka gudstjänst. Som det står i *I dialog med barn* blir en gudstjänst där barnen är med som aktiva gudstjänstfirare inte alltid som de vuxna har tänkt sig. Det måste finnas utrymme för improvisation, för lek. Om Björklund har rätt i att människor idag kommer till kyrkan och tittar på ”leken”, och både församling och präst har blivit vana vid det kan barnets spontanitet naturligtvis bli hotande. Den förstör ordningen och barnet sysselsätts därför med annat. Tar man den syn på barnet som *I dialog med barn* förmedlar på allvar, måste man dock välkomna och respektera barnen i gudstjänsten **som gudstjänstfirare**. Det kan innebära att man i en församling behöver arbeta med sin syn på gudstjänsten. Är den gudstjänst man firar ett spelets gudstjänst eller en lekens gudstjänst? Är gudstjänstordningen regler som ska följas, eller en ram inom vilken man tillsammans ger form åt det ordlösa?

Precis som *I dialog med barn* framhåller behöver barnen i sin egen takt få bekanta sig med gudstjänstordningen och gudstjänstrummet. Här ser jag att lekkyrkan kan fylla en viktig funktion. Om barnen i lekkyrkan har fått leka sig igenom gudstjänsten är det troligare att de kan leka sig igenom även de gudstjänster som firas i den stora kyrkan.

3. Barns lek

”Behövs verkligen lekkyrkor? Leker inte barn ändå?” frågade en vän när jag berättade om min uppsats. En annan vän frågade: ”Hur ska barnen då förstå att de inte får döpa eller celebrera på söndagen?” För att kunna svara på sådana frågor behövs en kunskap om lek. Varför leker barn? Finns det olika sorters lek? Vet barn vad som är på lek och vad som inte är det?

3.1. Lekteorier

Det finns många hyllmeter litteratur om lek, och i denna litteratur finns många svar på varför barn, och människor i alla åldrar, leker. Det är omöjligt, och inte heller nödvändigt, att täcka in alla aspekter av lek i denna uppsats. Däremot är det bra att ha en grundläggande kunskap om lekteorier. Här följer därför en kort, översiktlig presentation av de klassiska lekteorierna utifrån Weléns artikel om historiska perspektiv på lek i antologin *Leka för att lära*.

Utveckling, kognition och kultur.

Leken är ett beteende som vi delar med djuren. Den är lika gammal som vår kultur, om inte ännu äldre. Redan Platon och Aristoteles framhöll lekens vikt för lärandet. Platon menade att lärande skulle vara lekfullt för att kunskapen skulle bli varaktig. Aristoteles framhöll också att barnet genom att i leken interagera med andra lär känna sig självt och utvecklar sin personlighet.³⁰

Vid övergången till industrisamhället skedde något med leken. Från att ha varit en integrerad del av livet då barn och vuxna lekte tillsammans, kom leken att bli något barnen gjorde mer på egen hand. Leken betraktades som ett tidsfördriv som vuxna inte hade tid med.³¹

Vid slutet av 1800-talet fanns 4 dominerande lekteorier: kraftöverskottsteorin, rekreationsteorin, övningsteorin och rekapitulationsteorin. **Kraftöverskottsteorin** utarbetades av en tysk filosof vid namn Friedrich Schiller. Den går ut på att människan leker för att förbruka den energi hon har kvar efter att ha tillfredsställt sina grundläggande behov. Leken har inget annat mål, utan dess enda syfte är att göra slut på energi. **Rekreationsteorin** handlar om att människan återhämtar sig i leken. Att leka är det enda sättet att fylla på ny energi efter att ha arbetat hårt. Enligt **övningsteorin** förbereder leken barnet för de uppgifter som väntar i vuxenlivet. Groos, övningsteorins fader, uppmärksammade att barnens lek förändrades i takt med deras utveckling. Han delade in leken i två kategorier: experimenterande lek och

³⁰ Welén, Therese, ”Historiska perspektiv på lek”, *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur*, Jensen och Harvard red. (Lund: Studentlitteratur, 2009) s. 29-31

³¹ Welén (2009) s. 34-35

socionomisk lek. Den experimenterande leken syftar till att utveckla barnets självkontroll, och den socionomiska leken syftar till att utveckla mellanmännsliga relationer. Enligt **rekapitulationsteorin**, som utvecklats av Granville Stanley Hall, återupplever barnet i sin lek den mänskliga evolutionen. Det leker sig från djur till människa.³²

Under 1900-talet präglades lekteorin i stor utsträckning av psykologin. Piaget menade att leken hörde samman med de utvecklingsstadier han ansåg att barnet gick igenom. Den sensomotoriska perioden (0-2 år) präglas av övningslek. Barnet upprepar en handling om och om igen för att på så sätt lära sig att behärska den. När barnet är mellan 2 och 7-8 år befinner det sig i det symboliska och åskådliga tänkandets period. Det leker då symbol- och låtsaslekar, i vilka det bearbetar viktiga erfarenheter. Från att barnet är 8 år upp till vuxen ålder befinner det sig i det konkreta och formella tankeoperationernas period. Under den perioden leker det främst regellekar.³³

Även Erik Homburger Eriksson ansåg att barns lek kunde delas in i olika stadier. Dock gjorde han denna indelning något annorlunda än Piaget. Enligt Eriksson leker barn mellan 0 och 1 ½ år något som han kallar för autosfärisk lek. I det stadiet upprepar barnet ljud och intryck från sin närmiljö för att på så sätt utforska den. Det andra stadiet kallar Eriksson för mikrosfärisk lek, och det infaller när barnet är 1 ½-3 år. Barnet fokuserar då på föremål och relationer i närmiljön. När barnet är 3-6 år ägnar sig barnet åt makrosfärisk lek, vilket innebär att det leker tillsammans med andra. Rolleken är den främsta typen av lek enligt Eriksson, och barnet leker sina egna erfarenheter.³⁴

Den vanligaste uppfattningen under 1900-talet var att barn leker av lust och för att de har energi över till lek. Vygotskij var dock av en annan uppfattning. Han menade att barn leker för att de i leken kan uppfylla de önskningar som inte uppfylls i verkligheten. I leken får barnet på sätt utlopp för sin frustration. Genom leken utvecklar barnet också sin fantasi, vilken blir ett verktyg för att hantera omvärlden. I leken kan barnet öva på det sociala samspelet och dess regler. Det upprepar beteenden och formar på så sätt också sitt eget beteende.³⁵

Welén konstaterar att synen på lek påverkas av samtidens värderingar och syn på barn. Därmed har den sett olika ut i olika tider. Hon betonar dock att utvecklingen av lekteorierna snarare är evolutionär än revolutionär, det vill säga: de nya teorierna bygger på dem gamla.³⁶

³² Welén (2009) s. 36-37

³³ Ibid s. 38

³⁴ Ibid s. 38

³⁵ Ibid s. 39

³⁶ Welén 2009 s. 41

3.2. På lek

Birgitta Knutsdotter Olofsson, en av Sveriges främsta lekforskare, diskuterar vad lek är i sin artikel "Vad lär barn när de leker?". Hon skriver att det finns leksignaler som visar på vad som är lek och vad som inte är det. Leksignalerna lär sig barnen i det sociala samspelet. Det är möjligt att gå in och ut ur lek.³⁷ Knutsdotter Olofsson skriver: "*Inom lekens ram gäller lekens regler. Leker man att man sitter i en båt kan man bara inte kliva ur den rakt i sjön. Utanför lekramen råder vardagens regler.*"³⁸ I leken kan man prova sådant som inte är tillåtet eller är omöjligt att genomföra på riktigt.³⁹ Det är alltså inte något märkligt att det finns olika regler för när man leker och när något sker utanför leken.

Knutsdotter Olofsson lyfter fram tre sociala regler som är nödvändiga för en god lek:

1. Att leken sker i samförstånd. Alla ska vara överens om att det är på lek och lekens innehåll.
2. Att leken är ömsesidig. De som deltar i leken ska vara jämställda, oavsett om de är olika gamla och starka.
3. Att de som leker turas om att hitta på och bestämma vad de ska leka.

Leken är enligt Knutsdotter Olofsson harmonisk. Innehållet behöver inte vara harmoniskt, men genom att lekreglerna följs skapas en harmoni mellan dem eller inom den som leker. Om reglerna överträds eller någon känner rädsla bryts leken. Barnen kan då förhandla om leken utanför lekens ram. Det hörs tydligt på barnen om de befinner sig i eller utanför leken.⁴⁰

Knutsdotter Olofsson menar att barnen då de leker lär sig utan att vara medvetna om det. De får möjlighet att undersöka och pröva. Eftersom barnen får många associationer till det de har lärt sig kan de ofta inte sätta ord på att de har lärt sig något, de bara vet och kan.⁴¹

För att språk ska bli något mer än ljud krävs det att vi har inre bilder och föreställningar. Utan det förstår vi inte vad vi läser eller hör. Genom att i leken repetera vad de har läst och hört får barnen tydligare inre bilder och föreställningar.⁴²

³⁷ Knutsdotter Olofsson, Birgitta "Vad lär barn när de leker?" *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur.* Harvard och Jensen red. (Lund: Studentlitteratur, 2009) s. 75-76

³⁸ Ibid s. 76

³⁹ Ibid s. 76

⁴⁰ Ibid s. 78

⁴¹ Ibid s. 80

⁴² Knutsdotter Olofsson (2009) s. 80

3.3. Utvecklingslek och rekreationslek

David Elkind, professor i psykologi, skiljer mellan utvecklingslek och rekreationslek. Han definierar dem såhär: ”*Developmental play contributes to mental growth and elaboration while recreational play contributes, in moderation, to maintaining health and well being.*”⁴³ Elkind diskuterar i artikeln betydelsen av lek i religiös undervisning. Han utgår från att det är utvecklingsleken som har sin plats inom så väl den sekulära som den religiösa undervisningen. Elkind menar att utbildning ska stå för så väl förändring som för kontinuitet, för inom så väl samhället som religionen finns det vissa saker som är konstanta samtidigt som det sker förändringar. Leken står enligt Elkind för en transformerande dimension. Den lär inte barnen att upprätthålla status quo, utan att de kan förändra sig själva och sin omvärld. Även om Elkind menar att utvecklingsleken är viktig i så väl sekulär som religiös undervisning, menar han ändå att den är det på olika grunder eftersom sekulär och religiös undervisning har olika syften. Den sekulära undervisningen handlar, enligt Elkind, om att förbereda barnen på samhällets politiska, ekonomiska och sociala krav. Barnen ska lära sig att som en av många arbeta för det gemensamma bästa. Lekens roll är att hjälpa barnen i deras sociala utveckling och anpassning till samhället. Religiös undervisning handlar om att förbereda barnen på de krav som ställs på samvete, välvilja och kärlek inom den religiösa världen. Det handlar här om en personlig relation med Gud, inte om att som en bland många arbeta för det gemensamma bästa. Lekens roll i religiös undervisning blir därmed att hjälpa barnen till andlig växt och personlig utveckling.⁴⁴

3.4. Lek med Montessorimaterial

E. M. Standing, en av Montessoris lärjungar, beskriver att barnets personlighet enligt Montessori har två olika aspekter. Dels finns det den perifera aspekten, vilken vi ser genom barnets handlingar. Vi kan se att barnet väljer en sak och väljer bort en annan genom vad det gör. Däremot kan vi inte se hur detta val görs, för det sker i den andra aspekten av barnets personlighet, i centrum. Centrum är den del av personligheten som bara tillhör barnet självt. Där formar intellektet, viljan och känslorna tillsammans individen. Dessa två aspekter av personligheten finns inte oberoende av varandra, utan interagerar ständigt. Standing menar att de flesta pedagogiska metoder riktar sig direkt till centrum, direkt till barnets intellekt. Montessoripedagogiken går istället via den perifera aspekten av barnets personlighet. Genom att använda materialet på rätt sätt kommer även barnets centrum att påverkas. Detta att det

⁴³ Elkind, David, ”The Role of Play in Religious Education”, *Religious Education Vol. 75 Nr. 3 Maj-Juni 1980 s. 282*

⁴⁴ Ibid s. 289-293

som sker i personlighetens perifera aspekt också påverkar centrum kallas för ”the point of contact”. Barnet utför en handling (perifera aspekten), denna handling påverkar barnets inre (point of contact), och erfarenheten eller kunskapen blir på så sätt ett med barnet (i centrum). Standing betonar att det här är något helt annat än att låta barnet leka fritt med materialet. Han menar att då barnen leker fritt, t ex bygger en trädgård med piggarna som var till för att lära sig multiplikationstabellen, sker endast en rörelse inifrån och ut. Det är inget fel på sådan lek, men den hjälper inte barnet att tillägna sig ny kunskap utifrån.⁴⁵

I en artikel om invigningen av barnens altarskåp i Kungsholms kyrka i Stockholm står det att barnen ska få leka gudstjänst på sina egna villkor. Barnen får leka vad de vill med sakerna i altarskåpet och det är helt okej om kistan blir en docksäng eller nattvardskärlden används till saftkalas.⁴⁶ Med Elkind's terminologi är barnen välkomna att *rekreationsleka* med sakerna i altarskåpet.

3.5. Diskussion

För att börja med att besvara mina vänners frågor: behövs lekkyrkor, leker inte barn ändå? Jo, barn leker ändå. Som Welén visar på finns det en mängd olika teorier kring varför barn leker. Oavsett vilken teori man ställer sig bakom eller inte kvarstår det faktum att barn leker. Barn som har erfarenhet av kyrka och gudstjänst kan troligtvis leka det utan en lekkyrka. Genom lekkyrkan får dock barnen ett konkret hjälpmedel för den här leken. Beroende på hur lekkyrkan används kan den också vara ett sätt att leka sig till kunskap genom nya erfarenheter, inte bara att leka erfarenheter som barnen redan har. Naturligtvis kan lekkyrkor och barnens altarskåp användas på det sätt som beskrivs i artikeln om altarskåpet i Kungsholms församling, för rekreationslek. Frågan man då måste ställa sig är vad syftet med altarskåpet eller lekkyrkan är. Om man vill att det ska vara en väg till gudstjänstfirande för barn är nog utvecklingsleken att föredra. Ett barn som leker saftkalas med nattvardskärlden leker en erfarenhet det redan har gjort i ett annat sammanhang. Det är, som Standing skriver, en rörelse inifrån och ut. Ett barn som leker nattvard med nattvardskärlden kan genom den leken erfara något nytt och göra den erfarenheten till sin egen. På Montessorispråk använder barnet som leker nattvard med nattvardskärlden materialet på rätt sätt, och kan därför genom vad det erfar med den perifera aspekten av sin personlighet genom ”the point of contact” göra denna erfarenhet av nattvarden till en del av sitt centrum. På så sätt har inte barnet uttryckt hur

⁴⁵ Standing, E. M. ”The Liturgy and the Montessori Method”, *The Child in the Church* Standing E. M. (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 99-102

⁴⁶ *Invigning av altarskåp för barn*, <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=720442> Hämtad 2011-10-20

det kan vara att vara på saftkalas, utan det har fått en personlig erfarenhet av ett av kyrkans sakrament.

Hur ska barnet förstå att det inte kan celebrera eller döpa på söndagen? Utifrån vad Knutsdotter Olofsson skriver om att olika regler råder inom och utanför leken, borde det inte innebära några problem att vissa handlingar i den stora kyrkan måste utföras av en präst trots att barnen utför dem i lekkyrkan. Barn leker doktor och kan ändå med självklarhet låta en vuxen, utbildad doktor utföra behandlingen på sjukhus. Rimligtvis kan då barn som leker präst i lekkyrkan förstå att det i gudstjänsten är en vuxen, prästvigd person som celebrerar nattvarden och döper.

Knutsdotter Olofsson skriver också om att barnen får tydligare inre bilder och föreställningar genom att repetera vad de har läst och hört. I gudstjänsten används många ord som inte används i andra miljöer där barnen vistas. Lekkyrkan erbjuder barnen en möjlighet att repetera gudstjänstens språk och på så vis fylla det med innehåll.

Leken i religiös undervisning syftar enligt Elkind till andlig växt och personlig utveckling. Jag anser dock att det finns en social dimension även i leken i t ex en lekkyrka. Gudstjänsten är, som vi såg i kapitlet om barn och gudstjänst i Svenska kyrkan (Kap 2), hela församlingens uppgift. Det innebär att den är social till sin natur. Gudstjänsten är något som församlingen formar tillsammans. I lekkyrkan kan barnen därmed öva sig i hur de ska agera för att **tillsammans** fira gudstjänst. Vygotskij lyfter fram den sociala dimensionen av lek. Han menar också att barnen genom att upprepa beteenden formar sitt eget beteende. Barnen får i lekkyrkan möjlighet att upprepa gudstjänsten och kan på så sätt forma sitt eget sätt att fira gudstjänst.

4. Montessori – Maria och pedagogiken

4.1. Maria Montessori

Maria Montessori föddes 1870 i Chiaraville, Italien. Sina första skolår undervisades hon hemma och tyckte då främst om att studera matematik. För att fördjupa sig i matematik fick hon sedan börja i en teknisk skola för pojkar. Montessori började senare intressera sig för medicin och lyckades, trots många hinder, som första kvinna bli antagen till medicinstudier vid universitetet i Rom.⁴⁷

Efter sin medicinska examen ägnade Montessori sig åt forskningsstudier inom psykiatri. Hon intresserade sig särskilt för barn och läste Jean Itards och Eduard Seguins verk, vilka kom att ha stor betydelse för Montessoris eget arbete. Itard framhöll observationens betydelse i behandlingen av sjuka. Han menade också att aktiva sinnesintryck är viktiga för förnuftets utveckling. Seguin ansåg att utvecklingsstörning snarare var ett pedagogiskt än ett medicinskt problem. Han utarbetade motoriska övningar för just barn med utvecklingsstörning. Både Itard och Seguin grundade sina tankar på Rousseau som menade att barnens sinnen var viktiga verktyg för inläring, att varje barn bar nyckeln till inläring inom sig och att inläringen skulle ha sin utgångspunkt i det konkreta.⁴⁸

År 1900 fick Montessori ansvaret för en skola för barn med utvecklingsstörning. Där fick hon möjlighet att tillämpa Itards och Seguins teorier och metoder, och utifrån det utveckla sin egen pedagogik. Montessoris arbete med de här barnen gav mycket bra resultat och hon betraktades inte längre bara som läkare utan även som pedagog. Hon var övertygad om att hennes pedagogik även skulle ge bra resultat i undervisningen av normalbegåvade barn. När hon 1907 fick möjlighet att öppna det första Barnens hus (Casa dei Bambini) för normalbegåvade barn i åldern 2-7 år valde hon därför att lämna skolan för barn med utvecklingsstörning.⁴⁹

Det var i de fyra första Barnens hus, vilka öppnade inom loppet av 1,5 år, som Montessori verkligen började utveckla sin pedagogik. Hon skapade en väl förberedd miljö med didaktiskt material som kunde hjälpa barnen att lära sig själva. Dessa material introducerades till varje barn genom en demonstration av hur de skulle användas. I Barnens hus fanns möbler och saker i anpassad barnstorlek. Där fanns också mycket sensoriskt material, eftersom sinnenas betydelse för inläringen betonades. Barnen var fria att själva välja och arbeta med de olika material som fanns tillgängliga. Just barnets frihet var viktig för Montessori. Hon menade att

⁴⁷ O'Donnell, Marion, *Maria Montessori*, (London: Continuum, 2007) s. 2, Continuum Library of Educational Thought Vol. 7

⁴⁸ Hainstock, Elisabeth G. *Montessori från grunden*, (Viken: Replik, 1999) s. 31-32

⁴⁹ Ibid s. 33-34

barnet skulle ha fysisk, psykisk och andlig frihet. Friheten var dock förknippad med ett ansvar för varandra och materialet. Montessori menade att barnen genom denna frihet fick möjlighet att utvecklas till självständiga individer.⁵⁰ Friheten innebar dock inte att barnen lämnades att göra som de ville. Enligt Montessori ska tidig inläring se i en förberedd miljö, vara verklighetsorienterad och lärarledd.⁵¹

Montessori hade en syn på eleverna och relationen mellan dem och läraren som radikalt skiljde sig från den som annars präglade utbildningssystemet under tidigt 1900-tal. Läraren sågs på den tiden som en auktoritet vilken självklart stod över eleverna och bestämde över allt som skedde i klassrummet. Eleverna sågs som ett kollektiv. Montessori ansåg att lärarens roll var att hjälpa eleverna att bli självständiga, och att varje elev skulle ses som en individ.⁵² Det var inte bara Montessori som undervisade eleverna, utan hon lärde sig också av dem. Det var inte bara eleverna som hade respekt för Montessori, utan hon respekterade också dem.⁵³ Montessori var, liksom sin mor, en starkt troende katolik. Hennes tro präglade hennes tankar genom hela livet.⁵⁴

Montessoripedagogiken spred sig utanför så väl Italiens som Europas gränser. Mellan 1914 och 1935 gav Montessori kurser runt om i Europa och allt fler Montessoriskolor öppnades. Hon föreläste även i Sydamerika. 1926 grundade hon Association Montessori Internationale. Montessoris medvind avtog dock i samband med andra världskriget. Nazisterna förbjöd Montessoripedagogiken i Tyskland och alla skolor stängdes. Mussolini hade till en början stöttat Montessori, men redan 1934 skar det sig mellan dem och även skolorna i Italien stängdes. Via Barcelona och England begav sig Montessori till Indien där hon blev väl mottagen och grundade ett inlärningscentrum.⁵⁵

1946 återvände Montessori till Europa och ett år senare bad den italienska regeringen henne att återetablera Montessoripedagogiken i Italien. Utvecklingen av Montessoripedagogiken som avstannat under Andra världskriget tog nu fart igen. Montessori arbetade vidare, nu särskilt intresserad av att finna ett utbildningssystem vilket skulle kunna garantera fred.⁵⁶

1950 besökte Montessori Sverige. Då hade det redan gått 30 år sedan Montessoripedagogiken introducerades i Sverige av Anna Pallin, som hade gått en kurs för Montessori i London. Den första svenska Montessoriklassen startades i Stockholm år 1920.

⁵⁰ O'Donnell (2007) s. 11-13

⁵¹ Hainstock (1999) s. 20

⁵² O'Donnell (2007) s. 14-15

⁵³ Hainstock (1999) s. 35

⁵⁴ Ibid s. 30

⁵⁵ Ibid s. 40

⁵⁶ Ibid s. 41

Tre år senare startade Pallin en Montessoriförskola. Montessoriundervisning startade vid Göteborgs Högre Samskola 1936, men det var inte förrän vid Montessoris Sverigebesök 1950 som kunskap om pedagogiken började spridas på allvar i Sverige. Nio år efter hennes besök hölls en Montessoriuställning i både Stockholm och Göteborg, vilken väckte stort intresse. När en ny läroplan för grundskolan kom år 1980 innebar den en ökad individualisering och möjlighet att prova nya undervisningsformer, vilket öppnade för Montessoripedagogiken. Friskolereformen innebar också en ökning av Montessoriskolor i Sverige. Idag bedrivs undervisning enligt Montessoripedagogiken från förskola till gymnasium i Sverige.⁵⁷

4.2. Montessoripedagogikens grunder

Signert lyfter fram 11 punkter som hon menar är Montessoripedagogikens kärna.⁵⁸ Jag kommer här kortfattat att beskriva dessa punkter.

Förberedd miljö: Det är viktigt att miljön är anpassad till barnens behov och utvecklingsstadier. Alla saker ska vara i barnstorlek och det ska finnas rymd, ljus och färg i rummet. Materialet ska finnas på bestämda platser. I ett Montessoriklassrum ska det finnas möjlighet för barnen att arbeta både i grupp och enskilt, både vid bänkar och på golvet. Även läraren är en del av den förberedda miljön genom att vara utbildad för att bättre kunna förstå och respektera barnen.⁵⁹

Självständighet: Den vuxnes uppgift är att hjälpa barnen att hjälpa sig själva, att upptäcka de möjligheter de bär inom sig. Det är barnen själva som ska tillägna sig kunskapen genom att vara aktiva. Inläringen ska gå ”från handling till tanke – från konkretion till abstraktion”.⁶⁰ Att barnen ska bli självständiga handlar dock inte om att lämna dem helt ensamma. Den vuxne ska finnas med och stötta och hjälpa barnen. När barnen har blivit intresserade av och arbetar med någonting ska den vuxne hålla sig i bakgrunden.⁶¹

Observation: Maria Montessori betonade vikten av att observera barn och sedan utforma undervisningen utifrån observationerna. Hon kom genom observationer själv fram till att följande tre element är viktiga i undervisning: den förberedda miljön, den förberedda läraren och frihet under ansvar.⁶²

Utvecklingsperioder: Maria Montessori menade att alla barn går igenom 6 olika känsliga perioder. I varje sådan period fascinerar barnet så mycket av någonting att det upprepar

⁵⁷ Signert, Kerstin, *Maria Montessori. Anteckningar ur ett liv*, (Lund: Studentlitteratur, 2000) s. 106-109

⁵⁸ Ibid s. 34

⁵⁹ Ibid s. 34-35

⁶⁰ Ibid s. 35-36

⁶¹ Ibid s. 36

⁶² Ibid s. 36-37

samma handling gång på gång. Genom upprepningen förvärvar barnet en förmåga. De 6 olika perioderna är känslighet för: ordning, språk, att lära sig gå, social träning, små föremål och detaljer samt att lära sig med alla sina sinnen. Alla barn följer samma utveckling, men de utvecklas i olika takt. Därför är individualiseringen en viktig del av Montessoripedagogiken.⁶³

Praktiska vardagsövningar: Barn imiterar gärna vuxna och genom den imitationen lär de sig att utföra de sakerna. I en Montessoriskola ingår det praktiska vardagsövningar då barnen, med hjälp av föremål i lagom storlek för dem, får öva sig i att t ex hålla upp mjölk eller laga sin cykel. Maria Montessori ansåg att pojkar och flickor skulle gå tillsammans i skolan och få lika mycket träning i att sköta hushållet. Förutom att barnen genom dessa övningar lär sig att klara av vardagen hjälper det dem också att koncentrera sig.⁶⁴

Sinnesträning: Sinnena spelar en avgörande roll vid inläring enligt Montessoripedagogiken. Barnen får i övningar använda alla sina sinnen för att utveckla dem och på så sätt få större tillgång till sin omgivning.⁶⁵

Konkret material: Montessorimaterialet är kanske den mest allmänt kända delen av pedagogiken. I ett Montessoriklassrum finns en mängd olika material som ska hjälpa barnen att lära sig, framför allt med hjälp av känseln. Materialet ska vara tilltalande, självriktande, i lämplig storlek och svårigheten ska vara isolerad.⁶⁶

Läroplanen: Skolans läroplan är till hjälp i undervisningen, men det är främst hos barnen som undervisningen ska ha sin utgångspunkt. Det är barnens utvecklingsnivå och behov som ska styra. Därför förespråkade Montessori åldersintegrerade grupper och schemalös undervisning. Hon menade att undervisningen borde bli mer praktisk och bedrivas i nära kontakt med samhället.⁶⁷

Undervisningen: Den ska ske i 3 olika steg. Det första steget handlar om att skapa intresse. Läraren ska berätta om något för barnen på ett sådant sätt att de själva vill arbeta vidare med det. Det andra steget handlar om att barnen ska få tid att arbeta. När barnen väl är intresserade och har kommit igång ska de få vara ifred för att kunna koncentrera sig och fördjupa arbetet. Det tredje steget är ett samtal med barnen om vad det är de har gjort, ett samtal som syftar till att barnen ska bli medvetna om att de vet. Genom att barnen får berätta för läraren och sina kamrater om vad de har gjort upptäcker de själva vad de har lärt sig och vad de behöver lära sig mer om.⁶⁸

⁶³ Signert (2000) s. 37-39

⁶⁴ Ibid s. 39-40

⁶⁵ Ibid s. 41

⁶⁶ Ibid s. 42

⁶⁷ Ibid s. 43-44

⁶⁸ Signert (2000) s. 45

Trestegslektionen: Helheten är viktig, men för att kunna förstå den måste man ibland plocka ut det som är svårt och öva särskilt på det för att sedan kunna placera in det i helheten igen. För att lära barnen nya begrepp använde sig Maria Montessori av en trestegsmodell som Séguin hade utvecklat. Signert skriver att denna modell ännu används dagligen i Montessoriklassrum.⁶⁹ Jag minns själv att min lärare använde sig av denna modell när vi skulle lära oss de fyra sädesslagen. Först presenterades sädesslagen genom att hon visade oss dem och berättade vad respektive sädesslag hette. Sedan bad hon oss att peka på ett visst sädesslag tills vi pekade rätt på alla fyra. Därefter höll hon fram ett sädesslag i taget och frågade oss vad det hette.

Kosmisk undervisning: Maria Montessori menade att människan har en kosmisk uppgift, nämligen att skapa sammanhållning för att leva i fred. Därför är det mycket viktigt att lära barnen att samarbeta. De små barnen ska främst undervisas individuellt och i små grupper för att det svarar mot deras behov, men desto äldre de blir desto mer ska de tränas i att arbeta i grupp. Genom att ge barnen en bild av universum som en helhet i vilken de som människor ingår är tanken att barnens nyfikenhet på livet ska väckas. Även den kosmiska undervisningen ska ske i tre steg. Steg ett är att väcka barnens nyfikenhet. Det andra steget handlar om att barnen ska utveckla sin moral. I steg tre får barnen träna på att fungera i organiserade grupper.⁷⁰

4.3. Montessoripedagogiken och kristendomen

4.3.1. Den första lekkyrkan

Påven Pius X ville att yngre barn skulle få möjlighet att ta del i kyrkans liturgi och mysterier. Samtidigt kom prästen Fader Casulleras hem från Guatemala med en längtan att verkligen göra kyrkan till ett hem för barn. Han kom i kontakt med Montessoripedagogiken och införde den på barnhem på de Baleariska öarna. Fader Casulleras och Maria Montessori fick senare personlig kontakt och talade om hur man skulle kunna överföra hennes metod till religiös undervisning. En abbot i Montserrat blev intresserad av deras idéer och Montessoris medarbetare Anna Maccheroni fick möjlighet att delta i en liturgisk kongress. Inför hela Kataloniens prästerskap presenterade Maccheroni tankarna om att göra liturgin tillgänglig för mycket små barn, och hon fick bifall. Resultatet blev att ett ”barnens hus i kyrkan” öppnades i Barcelona år 1915.⁷¹

⁶⁹ Ibid s. 46

⁷⁰ Ibid s. 47-49

⁷¹ Montessori, Maria, ”The Life of the Child Within the Church”, i *The Child in the Church*, Red. Standing E. M. (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 21-23

Det viktigaste rummet i huset var enligt Montessori barnens kapell. Hon beskriver i ”Upptäck barnet” detaljerat hur de inredde det i barnstorlek. Tavlorna hängde långt ner, stolarna och bönepallarna var små och funten med heligt vatten placerades i lagom höjd för barnen. Det var barnen som hjälptes åt att ta hand om kapellet.⁷²

Den unge prästen Fader Angèles valdes till kaplan. När han undervisade barnen om dopet döpte de en docka och några av barnen fick vara faddrar. Alla barn, även de som var så små som 3 år, var som trollbundna. Barnen fick också leka sig igenom mässan. På så sätt fick de sin första uppfattning om vad liturgi är.⁷³

Även om Montessori inte själv använde det ordet, kan man ändå säga att detta var världens första lekkyrka

4.3.2. Montessoris syn på barnet

Barnets värde ligger inte i att barnet en dag kommer att bli en vuxen. Barnets värde ligger i att det är en människa. Vuxna och barn är två olika grupper av mänskligheten som ska influeras av och hjälpa varandra. Montessori är mycket tydlig med detta, att det inte bara är de vuxna som ska hjälpa barnen, utan också barnen som ska hjälpa dem vuxna. Hon menar att det är Guds vilja att barnen ska influera och forma dem vuxna.⁷⁴

Barnen har en helt annan natur än de vuxna. De är i ständig utveckling och förändring, medan de vuxna snarare försöker upprätthålla vad de redan har förvärvat. Olikheterna mellan barns och vuxnas intressen samt fysiska och psykiska behov är värdefulla. Något som för dem vuxna tycks vara skräp kan för barnen vara något vackert, och då kan även de vuxna få upp ögonen för det. Barnens tillgivenhet, oskuldsfullhet eller gråt efter hjälp berör de vuxna. Varje barn som föds väcker kärlek i människors hjärtan. Gud berör och formar de vuxna genom barnen. Montessori kallar därför barnen för apostlar.⁷⁵

Barnen ska inte bara forma de som redan är vuxna, utan också skapa dem vuxna de själva ska bli. Det är barnens främsta uppgift och ingen vuxen kan utföra den åt dem. De vuxnas uppgift är att ge barnen verktygen och möjligheterna att skapa sina vuxna jag.⁷⁶

Montessori beskriver i kapitlet *God and the Child* hur det blivit stor uppståndelse kring hennes pedagogik. Den diskuterades flitigt och pedagogiken sågs som nyckeln till mirakulösa

⁷² Montessori, Maria, *Upptäck barnet!*, (Jönköping: Seminarium, 1998) s. 281

⁷³ Montessori, Maria, ”The Life of the Child Within the Church”, (1965) s. 23-25

⁷⁴ Montessori, Maria, ”God and the Child”, i *The Child in the Church* Red. Standing E.M, (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 7

⁷⁵ Ibid s. 7-9

⁷⁶ Standing, E.M. ”Montessori and the World Situation”, i *The Child in the Church* Red. Standing E.M, (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 81

resultat. Montessori menar dock att det inte är hennes pedagogik som är grunden till de positiva resultaten, utan det är det gudomliga inom barnen. Det är inte metoden som ska beundras, utan de gudomliga direktiv som får barnen att utvecklas.⁷⁷

Montessori skriver att sekularism ibland förespråkas utifrån respekt för barnen. Hon menar dock att barnen endast fullt ut kan respekteras genom respekt för Gud i barnen. Den som inte tror på Gud kommer att tvinga på barnen sina egna ideal. Därför är respekt för Gud i barnen grunden för att hjälpa dem i deras psykiska och andliga utveckling. Den fysiska och psykiska undervisningen är ett samarbete med den fysiska och psykiska utvecklingen. Den andliga undervisningen är ett samarbete med Guds nåd.⁷⁸

Även inför Gud ska barnen få vara barn, för det är så Gud har skapat dem.⁷⁹ Respekten för en annan människa är som tydligast, skriver Montessori, då man inte ser sig som överlägsen utan som en jämlike. Det är vad Gud gör genom att komma till världen som ett barn. När någon föraktar ett barn för att det är ”bara ett barn”, föraktar hon därför Kristus.⁸⁰ Montessori skriver: ”The respect we demand for the child we demand in the name of the Divine Friend of children”.⁸¹

4.3.3. En miljö som förbereder för kyrkan, och kyrkan som en förberedd miljö

Inom Montessoripedagogiken betonas den förberedda miljön (se 4.2). När Montessori fick frågan om hur hon skulle utforma en miljö för den andliga utvecklingen svarade hon att en sådan miljö redan finns. Kyrkan är en miljö som är särskilt förberedd för att stimulera människors andliga liv. Hon ansåg att kristendomsundervisning inte kunde ses som ett skolämne bland andra. Det handlar inte om att barnet på en intellektuell nivå ska lära sig saker utantill, utan om att barnet ska få göra och leva tron. Förberedelsen för att fullt ut kunna delta i kyrkans liv ska vara ”*a life in itself*”. Att lära sig utantill kommer efter erfarenheten av att göra.⁸²

För att möjliggöra en sådan kristendomsundervisning behövs material för just det ändamålet, men som följer samma principer som Montessoripedagogikens övriga didaktiska material. Montessori ville dock att det religiösa materialet skulle finnas i ett särskilt rum. I den tidiga kyrkan fanns atrium som användes för katekumenernas undervisning. Därför valde

⁷⁷ Montessori, Maria, ”God and the Child”, (1965) s. 4-5

⁷⁸ Ibid s. 14-15

⁷⁹ Ibid s. 16

⁸⁰ Ibid s. 18-19

⁸¹ Ibid s. 18

⁸² Standing, E.M ”The Atrium or Children’s Chapel”, i *The Child in the Church* Red. Standing E.M, (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 32-33

Montessori att kalla rummet där barnen förbereddes inför livet i kyrkan för just atrium. I atriet skulle barnet fritt få uttrycka sin tro.⁸³

I ”The Atrium or Children’s Chapel” beskriver Montessori utförligt för Standing hur hennes drömatrrium skulle se ut och hur verksamheten där skulle bedrivas. Det var viktigt för henne att det som skapas för barn inte ska hålla en sämre standard bara för att det är barn som ska använda det. Därför skulle hon anställa arkitekter och konstnärer för att utforma atriet. Rummet skulle likna en kyrka med stora fönster, skulpturer och målningar föreställande bibelberättelser. Precis som i ett vanligt Montessoriklassrum skulle där finnas hyllor med material som barnen kunde arbeta med. Montessori skulle använda sig av det barnen fått lära sig i skolan och av deras spontana intresse för t ex siffror eller färger.⁸⁴ Montessoris mål var att allt skulle bli ”supernaturalized”.⁸⁵ Hon upplevde att hennes pedagogik nådde sin fulländning i en kyrklig kontext.⁸⁶

Atriet eller Children’s Chapel ska inte vara ett substitut för den riktiga kyrkan, utan ett komplement. Det är inte ett mål i sig självt, utan ett medel för att nå målet som är att barnet fullt ut ska kunna delta i livet i kyrkan.⁸⁷ Det som sker i atriet eller Children’s Chapel är enligt Montessori inte på riktigt på samma sätt som det som sker i kyrkan, men det är inte heller bara en lek.⁸⁸

Människan består av både kropp och ande, skriver Standing. Hon har därför ett behov av det materiella likaväl som av det andliga. Kyrkans, och alla religioners, liturgi är en konsekvens av detta.⁸⁹ Eftersom liturgin är ett kroppsligt uttryck är det möjligt för mycket små barn att ta till sig den. De kan uppskatta liturgi på ett sensoriskt plan långt före de intellektuellt kan förstå innebörden av den. Enligt Standing uttryckte Montessori att barnet under den känsliga perioden för ordning är en mästare på religiösa ceremonier.⁹⁰ Montessori menade att det för barn inte bara räcker med visuella hjälpmedel utan att de behöver sensomotoriska hjälpmedel. Det här erbjuder liturgin så väl vuxna som barn.⁹¹ Standing skriver: *”And are we not all children in the eyes of the Church – her ”Children of Light” – and, as such, in need of actions as well as visible aids?”*⁹²

⁸³ Ibid s. 36-37

⁸⁴ Standing, E.M ”The Atrium or Children’s Chapel” (1965) s. 36-37

⁸⁵ Ibid s. 39

⁸⁶ Montessori, Maria, ”The Life of the Child Within the Church”, i *The Child in the Church* Red. Standing E.M, (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 24

⁸⁷ Standing E.M ”The Atrium or Children’s Chapel”, (1965) s. 35

⁸⁸ Ibid s. 42-43

⁸⁹ Standing, E.M ”The Liturgy and the Montessori Method”, i *The Child in the Church* Red. Standing E.M, (Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965) s. 95

⁹⁰ Ibid s.98

⁹¹ Ibid s. 104

⁹² Ibid s.104

Ett barn kan inte förstå en rit på en enbart intellektuell nivå. Barnet måste självt få prova på att utföra riten. Genom att göra menar Sofia Cavalletti att barnet lär sig något om ritens innebörd. Målet med den liturgiska undervisningen är, enligt Cavalletti, att barnet på ett levande och djupt sätt ska kunna delta i mässan. Cavalletti skriver: *”The children must come to realize that they do not go to church to listen to the Mass, but to ‘make it’.*”

4.3.4. The Catechesis of the Good Shepherd och Godly Play

När jag sökt efter information om hur Montessoripedagogiken används inom kristendomen idag har jag främst stött på två olika metoder: Godly Play och The Catechesis of the Good Shepherd.

The Catechesis of the Good Shepherd utvecklades av Sofia Cavalletti och Gianna Gobbi i Rom på 1950-talet. Metoden finns nu i många länder runt om i världen, däribland vårt grannland Norge. Cavalletti och Gobbi byggde vidare på Montessoris tankar om en förberedd miljö. Även inom The Catechesis of the Good Shepherd kallas rummet för atrium.⁹³ Barnen delas in i tre grupper utifrån ålder (2-6 år, 6-9 år och 9-12 år). Undervisningen bygger på presentationer av t ex bibelberättelser, liturgi och historia.⁹⁴

Godly Play har utvecklats av amerikanen Jerome W. Berryman. När han studerade teologi på 1960-talet tyckte han att det talades för lite om barn, och han började fundera på hur man skulle kunna ge barn ett språk för religiösa erfarenheter. Senare kom han i kontakt med Montessoripedagogiken och flyttade till Italien för att studera vid Center for Advanced Montessori studies. Han byggde vidare på så väl Montessoris som Cavallettis tankar om religiös undervisning för barn. Resultatet blev Godly Play.⁹⁵ Även inom Godly Play används ett särskilt rum för undervisningen. Det liknar på många sätt Montessoris och Cavallettis atrium, men kallas för ”The Godly Play Room”.⁹⁶

4.4. Diskussion

Att det barnen behöver är hjälp att hjälpa sig själva påminner om synen på barn som uttrycks i *I dialog med barn* (se 2.2.). Barnet har redan en gudsrelation och församlingens uppgift är att ge barnet en plats och ett språk för att uttrycka den relationen. Både Maria Montessori och *I*

⁹³ Brorson, Inger Marit, ”Katekesens historie”, Publicerad: 2011-04-13
<http://www.dghk.org/html/katekese/opprinnelse.htm> Hämtad: 2011-12-08

⁹⁴ Brorson, Inger Marit, ”Presentasjoner”, Publicerad: 2010-01-07
<http://www.dghk.org/html/katekese/presentasjoner.htm> Hämtad: 2011-12-08

⁹⁵ Berryman, Jerome W. *Teaching Godly Play – How to Mentor the Spiritual Growth of Children*, (Denver: Moorehouse Education Resources) 2009 s. 13-15

⁹⁶ Berryman (2009) s. 10

dialog med barn uttrycker även att barnet är viktigt just som barn, inte som en framtida vuxen. Trots en stor skillnad i kontext stämmer med andra ord Maria Montessoris syn på barnet väl överens med den syn som finns i *I dialog med barn*.

Maria Montessori ansåg att endast en människa som trodde på Gud fullt ut kunde respektera barnen, för annars skulle hon tvinga på dem sina egna ideal. Risken finns naturligtvis att även den troende tvingar på barnen sina egna ideal. Svenska kyrkan rymmer en mångfald av teologier och liturgier. Verksamheten i en lekkyrka påverkas rimligtvis av den teologiska och liturgiska tradition som finns i församlingen, och barnen påverkas av den miljö de befinner sig i. Därför kan de vuxna som arbetar med lekkyrkan behöva vara uppmärksamma på och medvetna om vilka ideal de ger barnen.

Atriet eller Children's Chapel ska enligt Montessori inte vara något substitut utan ett komplement till det övriga livet i församlingen. Det innebär en utmaning för lekkyrkorna. Hur ska barnen som finns i lekkyrkans verksamhet bli en del av församlingens övriga liv? I vissa fall sker det troligtvis helt naturligt, men i andra fall kan det säkerligen vara ett problem.

I lekkyrkan möts, som jag tidigare skrivit, leken och gudstjänsten. Maria Montessori ansåg också att det inte var gudstjänst i samma bemärkelse som i den stora kyrkan, men inte heller enbart lek. Om man ser gudstjänsten som ett gemensamt möte med Gud dit alla får komma med sina livsfrågor och erfarenheter, så som den beskrivs i Kyrkoordningen (se 2.1.) då kan nog även det som sker i lekkyrkan sägas vara en gudstjänst. I en lekkyrka kan barnen ge sina livsfrågor och gudsrelationer form. Samtidigt leds inte gudstjänsten i en lekkyrka av en präst och oftast, eller alltid, följer den troligen inte till punkt och pricka *Den svenska kyrkohandboken*. Lekkyrkan är en plats för att bearbeta redan gjorda erfarenheter av gudstjänst och att förbereda sig inför framtida erfarenheter. Beroende på hur gudstjänst respektive lek definieras kan verksamheten i lekkyrkan falla inom den ena eller den andra kategorin. Den befinner sig helt enkelt i gränslandet mellan lek och gudstjänst.

Cavalletti skrev att barnen inte skulle lyssna till mässan utan "göra den". Björklund talade om att inte titta på när prästen leker gudstjänst, utan att leka gudstjänst tillsammans. Det handlar om att ge barnen, och kanske även vuxna, förutsättningar för ett aktivt gudstjänstfirande. Återigen vill jag peka på vikten av att reflektera över synen på gudstjänsten. Håller man med om att gudstjänsten är något som församlingen, så väl vuxna som barn, ska skapa tillsammans? Hur gör man i så fall det rent praktiskt? Kanske kan Montessoripedagogiken och lekkyrkan vara till hjälp där, men det krävs också att den verksamheten kopplas samman med resten av församlingens gudstjänstliv.

5. Lekkyrkor i Sverige

5.1. Sveriges första lekkyrka⁹⁷

När Karin Uddling, före detta stiftgårdsschef på Kastlösa, 1969-1970 studerade vid förskoleseminariet i Uppsala kom hon i kontakt med Montessoripedagogiken. Hon fascinerades av Montessoris syn på barns utveckling, men framför allt av Children's Chapel. Då föddes hennes dröm om att någon gång i livet bygga en lekkyrka. Det är Karin själv som kommit på ordet lekkyrka, eftersom syftet är att barnen ska kunna leka i den.

Drömmen om lekkyrkan blev verklighet 2003 under en familjesemestervecka på stiftsgården Kastlösa på Öland. När det kom allt färre familjer till semesterveckorna införde Karin Uddling olika tema för varje år. 2003 blev temat lekkyrka. Byggnadssnickaren och kyrkvaktmästaren Torsten Johansson byggde då en lekkyrka tillsammans med barnen. När familjerna kom fanns det enbart ett par plintar uppställda, allt annat gjorde de tillsammans. Karin och en Montessoripedagog pratade med barnen om liturgiska färger. Barnen fick sedan rita mässhakar och stolar till lekkyrkan. De pratade om dopet och tillverkade en duva till dopfunten. När lekkyrkan stod färdig hade de en invigning med procession. Alla lekte olika roller, som t ex präst och kyrkvaktmästare. Föräldrarna var kyrkobesökare.

Karin Uddling och hennes man, som är präst, har 3 barn och flera av deras vänner är prästfamiljer. Hon berättade att alla barnen lekte de kyrkliga ritualerna då de var små. För i stort sett alla andra roller, t ex läkare eller Pippi Långstrump, finns det färdigt material som hjälper till i leken. Lekkyrkan erbjuder ett sådant konkret hjälpmedel för att leka kyrka.

Förutom själva byggnaden har de tagit fram fyra koffertar: prästens koffert, dopkoffert, bröllopskoffert och begravningskoffert. Dessa innehåller det material som behövs för att leka dem olika riterna. På Kastlösa förvarades koffertarna i receptionen. Barnen var välkomna att låna dem och leka i lekkyrkan.

Karin Uddling har kontaktat två kristna bokförlag för att höra om de vill saluföra koffertarna. De svarade dock nej och hänvisade henne till leksaksföretag. Karin Uddling tycker att koffertarna ska vara kyrkans sak och har därför inte tagit kontakt med något leksaksföretag.

På Kastlösa stiftsgård har det getts kurser om att bygga lekkyrka. Alla som deltagit i kurserna har fått tillverka koffertar. I kurserna ingick också föreläsningar om bl a att bygga lekkyrka, Montessoripedagogiken och barnen i gudstjänsten.

Lekkyrkan är en plats för att leka och bearbeta erfarenheter av kyrkan. Den kan inte ersätta kyrkan och gudstjänsten. I en lekstuga leker vi, vi är inte, mamma, pappa och barn. På samma

⁹⁷ Hela 5.1. baseras på ett telefonsamtal med Karin Uddling den 3 december 2011.

sätt leker vi i lekkyrkan, men blir den en plats fylld med andligt liv är det naturligtvis bra. Grunden är att det är barnens fantasi som ska inspirera och skapa leken i lekkyrkan. Dock tycker Karin Uddling att det kan vara bra att använda koffertarna som hemliga lådor i samlingen och då berätta om föremålen och vad de används till, innan barnen sedan fritt får leka med dem. Hon ser också en möjlighet i att bjuda in förskolor och skolor till en sådan presentation och lek. På Kastlösa användes koffertarna även i konfirmationsundervisningen.

Karin Uddling menar att vi vuxna när vi ställs inför det ordlösa gör precis som barnen, vi leker inför Guds ansikte. Våra riter och liturgier är handlingar som hjälper oss att förnimma det vi inte kan förstå, det gudomliga.

När Kastlösa stiftsgård lades ner flyttades lekkyrkan till Borgholms församling.

5.2. Enkät svar lekkyrkor

Enkäter skickades ut till 10 församlingar, de 8 som finns representerade här samt Skogslyckans församling och Vindruvans förskola i Torsås. Utöver dem har jag fått tips om att det ska finnas lekkyrkor i Väckelsång, Brännkyrka, Jönköping, Edsbyn och Emmaboda, men jag har inte fått detta verifierat. Det är också mycket möjligt att det finns fler lekkyrkor i Sverige som jag inte känner till. Genom mina kontakter med stiftet har jag fått veta att det finns planer på att bygga lekkyrka på flera platser runt om i landet, bland annat i Skara och Uppsala.

Här följer en presentation av varje lekkyrka utifrån enkät svaren.

5.2.1. Borgholms församling (Växjö stift)

När Kastlösa stiftsgård lades ner skänktes lekkyrkan till Borgholms församling. Hit kom den 2010 och invigdes då vid en gudstjänst. Lekkyrkan finns nu som en fristående byggnad i anslutning till kyrka och församlingshem. Under den varmare årstiden är lekkyrkan öppen i samband med barnverksamhet. Därmed är de barn som kommer till lekkyrkan företrädesvis barn som deltar i församlingens barnverksamhet. Hela sommaren är den öppen för såväl församlingsbor som turister. Verksamheten i lekkyrkan riktar sig till barn upp till 12 år och karaktäriseras som lek och undervisning. Eftersom lekkyrkan nyss har kommit till församlingen har de inte funnit några former för hur den kan påverka gudstjänsterna. När barn leker i lekkyrkan är barnledare eller präst med. De känner inte till Maria Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. Församlingen är glad att just de fick gåvan att ta över lekkyrkan.

5.2.2. Göteborgs domkyrkoförsamling (Göteborgs stift)

Lekkyrkan i Göteborgs domkyrkoförsamling används sedan 2010 och finns inuti en kyrka. Den kom till då församlingen behövde ett bättre barnrum och ville koppla ihop detta med lekkyrkotanken. Lekkyrkan är öppen i samband med barnverksamhet och gudstjänst samt genom förbokning. Verksamheten riktar sig till barn mellan 0 och 9 år. Till lekkyrkan kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet, barn till föräldrar som firar gudstjänst i församlingen och barn från förskolor/skolor/fritidshem. Verksamheten karaktäriseras som lek, gudstjänst och undervisning. Lekkyrkan har påverkat församlingens gudstjänster på så sätt att det blivit en mer avslappnad stämning och lägre trösklar. När en vuxen är med i lekkyrkan är dennes roll att medverka och hjälpa barnen att samarbeta. De känner till Montessoripedagogiken men använder sig inte av den.

5.2.3. Hinneryds församling (Växjö stift)

Hinneryds lekkyrka invigdes år 2008. Kyrkvaktmästare Torsten Johansson hade 5 år tidigare byggt Sveriges första lekkyrka på Kastlösa stiftsgård, och nu byggde han en till den egna församlingen. Det är en fristående byggnad i anslutning till både kyrka och församlingshem. Lekkyrkan är alltid öppen och riktar sig till barn mellan 3 och 12 år. De barn som kommer till lekkyrkan deltar i församlingens barnverksamhet eller har föräldrar som firar gudstjänst i församlingen. Verksamheten i lekkyrkan karaktäriseras som lek, gudstjänst och undervisning. Det finns koffertar med material för att leka t ex dop och bröllop. De känner till Montessoripedagogiken men arbetar inte utifrån den.

5.2.4. Ovanåkers församling (Uppsala stift)

Ovanåkers lekkyrka invigdes den 10 maj 2009. Idén att bygga en lekkyrka föddes vid en arbetslagsfortbildning på Kastlösa stiftsgård. Den är en fristående byggnad i anslutning till en kyrka. Lekkyrkan är öppen i samband med barnverksamhet samt genom förbokning. Verksamheten riktar sig till barn i åldrarna 0 till 9 år. Till lekkyrkan kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet. De karaktäriserar verksamheten i lekkyrkan som lek och gudstjänst. Lekkyrkan har inte använts i så stor utsträckning ännu och de har därför inte kunnat se om den påverkar församlingens gudstjänster. Det är alltid någon vuxen med i lekkyrkan när barn leker där för att se till att det går lugnt till. De känner till Montessoripedagogiken men arbetar inte utifrån den. Församlingspedagog Åsa Geijer skriver att det är underbart att ha tillgång till en fin lekkyrka. Hon upplever dock att det är svårt att ha så stor tillgänglighet till lekkyrkan som de egentligen önskar, eftersom den då riskerar att bli

ett tillhåll. Åsa Geijer beskriver att en lekkyrka innebär stora möjligheter, men att de skulle behöva göra mer reklam för den.

5.2.5. Slottsstadens församling (Lunds stift)

Lekkyrkan i Slottsstadens församling invigdes år 2010. Inspirationen hämtade de från bland annat Kastlösa stiftsgård och barnkapellet i National Cathedral i Washington DC. De har gett lekkyrkan namnet S:ta Katarina. Det är en fristående byggnad som finns i anslutning till församlingshemmet. Den är öppen på bestämda tider under veckodagarna, i samband med barnverksamhet och genom förbokning. De riktar sig till barn i åldrarna 3-6 år. Till lekkyrkan kommer barn från församlingens barnverksamhet och barn från förskolor/skolor/fritidshem. Verksamheten i lekkyrkan karaktäriserar de som lek, gudstjänst och undervisning. De har sett att storasyskon som har lekt dop i lekkyrkan är mer närvarande och engagerade vid småsyskonens dop. När barn leker i lekkyrkan finns en vuxen med som mentor. Den vuxna visar materialet och drar sig sedan undan. I arbetet med lekkyrkan använder de sig medvetet av Montessoripedagogiken. På frågan om det finns något hon vill tillägga svarar Maria Bergius Krämer: *”Bara att jag är övertygad om att lekkyrkor är en god sak, men att man ska vara medveten om att det inte räcker med att bygga den, man ska ha en tanke med varför och veta att det kan vara en del jobb. Det är inte en lekstuga. Och lekkyrkan och den verksamhet som bedrivs där kommer att färga barns bild av vad kyrkan är.”* Hon lyfter också fram att lekkyrkan erbjuder en möjlighet för församlingsmedlemmar som i vanliga fall inte är aktiva att engagera sig, genom att t ex snickra, måla, sy eller jaga loppisfynd. För mer information om S:ta Katarina lekkyrka se 5.4.

5.2.6. Teleborgs församling (Växjö stift)

Lekkyrkan i Teleborgs församling invigdes hösten 2008. Församlingspedagogen Annie Svensson hade fått en inbjudan till en kurs på Kastlösa stiftsgård om att bygga lekkyrka. Församlingens förskola hade inte någon lekstuga och hon tyckte därför att de kunde få en lekkyrka. Kyrkoherden tyckte att det var ett bra förslag och Annie Svensson och en av förskolelärarna fick gå kursen. Teleborgs lekkyrka är en fristående byggnad i anslutning till kyrkan och församlingshemmet. Den är öppen på bestämda tider under veckodagarna, i samband med barnverksamheten och i samband med gudstjänst. De vänder sig till barn mellan 3 och 6 år. Till lekkyrkan kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet, barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen, och barn från så väl församlingens egen förskola som andra förskolor och skolor. Annie Svensson menar att verksamheten i lekkyrkan

är en kombination av lek, gudstjänst och undervisning. De inleder med en liten samling eller gudstjänst i lekkyrkan eller kyrkan. Därefter får barnen leka fritt i lekkyrkan. Undervisningen pågår hela tiden genom att barnen iakttar de vuxna och varandra. De har inte upplevt att lekkyrkan har påverkat församlingens gudstjänster. Annie Svensson skriver att de dock överlag har det väldigt barnvänligt och att lekkyrkan bidrar till att barnen känner det ännu tydligare. *"De har ju en egen kyrka t. o. m.!"* Det är nästan alltid en ledare med i lekkyrkan, men om det är en församlingspedagog, präst, förskolelärare eller ideell ledare varierar. Hittills har de försökt att använda Montessoripedagogiken, men de upplever att den begränsar dem för mycket varför de nu kommer att frånga den. Annie Svensson skriver att barn som inte är vana vid Montessoripedagogiken har svårt att leka på det sättet. Framöver kommer barnen därför att få leka mer fritt och sakerna ska inte finnas i koffertar på samma sätt som tidigare. Förskolelärarna har för många barn för att hinna vara med barnen inne i lekkyrkan och plocka fram koffertar. Genom att öppna för friare lek kan förskolebarnen vara där ändå. Annie Svensson drömmer om att få mer tid till lekkyrkan. Hon vill kunna bjuda in förskolor och skolor för att låta barnen uppleva en gudstjänst och sedan få leka i lekkyrkan. Om rektorer och lärare tycker att det är möjligt utifrån läroplanen att delta i detta hoppas hon att det kan komma igång till våren 2012.

5.2.7. Umeå landsförsamling (Luleå stift)

Lekkyrkan i Umeå invigdes i oktober 2010. Församlingen hade fått en donation på 100 000 kronor till barn- och ungdomsverksamheten. EFS-föreningens ordförande hade läst en artikel om lekkyrkan på Kastlösa stiftsgård och föreslog att donationen skulle användas till att bygga en lekkyrka. Efter att bland andra barn- och ungdomsutskottet, anställda och söndagsskolledare hade funderat på förslaget och två personer hade varit på kurs på Kastlösa beslutade de sig för att bygga en lekkyrka. Församlingens kyrka är ett gammalt bönehus och har församlingshemsdelen ihopbyggd med kyrksalen. Lekkyrkan är en fristående byggnad som finns två meter ifrån lekrummet. Barnen kan gå ut till lekkyrkan genom en balkongdörr. Lekkyrkan är öppen i samband med barnverksamhet, gudstjänst och genom förbokning. De riktar sig till barn mellan 3 och 12 år. Till lekkyrkan kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet och barngrupper, barn från andra förskolor/skolor/fritidshem, barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen och barn från andra församlingars barngrupper. De karakteriserar verksamheten i lekkyrkan som lek och undervisning. Än så länge upplever de inte att arbetet med lekkyrkan påverkar församlingens gudstjänster. De kyrkvana barnen leker dock mässa i lekkyrkan och församlingen hoppas att barnen snart vill vara medhjälpare i den

riktiga mässan. En del barngrupper har med sig en vuxen i lekkyrkan, medan andra leker själva. De introducerar dock alltid innehållet i den väska som barnen vill leka med och den gudstjänstens (dop, vigsel, begravning, mässa) viktiga delar. Ingen av dem är utbildad Montessoripedagog, men de inspireras av Montessoripedagogiken och använder sig medvetet av den. Församlingen vill använda lekkyrkan för att särskilt arbeta med barn som går på särskolor och träningsskolor, eftersom de menar att de barnen har särskild hjälp av att använda leken för att ge uttryck för livsfrågor. De har sökt medel från Allmänna arvsfonden för detta, men fått avslag. Jag har fått ta del av deras ansökan, i vilken de beskriver sitt arbete med lekkyrkan och hur de vill använda den.

5.2.8. Villstads församling (Växjö stift)

Lekkyrkan i Villstads församling invigdes 2009. Kyrkoherden hade varit på retreat på Kastlösa stiftsgård och sett en lekkyrka där. När han kom hem berättade han detta för församlingsassistenten som tyckte det var en bra idé att bygga en lekkyrka i församlingen. De kallar sin lekkyrka för Lillkyrkan. Den är en fristående byggnad i anslutning till kyrkan och församlingshemmet, vilka är ihopbyggda. Lillkyrkan är öppen 7.30-16.30 under veckodagarna. Ibland ber församlingsbor att få visa den för vänner från andra orter. Verksamheten i Lillkyrkan riktar sig till barn mellan 3 och 12 år. Barnen kommer från församlingens barnverksamhet, församlingens egen förskola/fritidshem och familjer som firar gudstjänst i församlingen. Även barn som är med vid dop, begravningar och skolavslutningar besöker lekkyrkan. Verksamheten i lekkyrkan karaktäriseras som lek, andakt och undervisning. Vuxna är ibland med i lekkyrkan då barn leker där. Den vuxnes roll är i de fallen att finnas tillgänglig för barnens frågor. De känner till Montessoripedagogiken men arbetar inte utifrån den. Ett dop har ägt rum i Lillkyrkan och dess dopfunt har även använts i en annan kyrka. Församlingens tanke med lekkyrkan är att barnen ska kunna förstå och bearbeta genom att leka kyrkliga handlingar.

5.3. Enkät svar barnens altarskåp

När jag frågade Eva Dellemyr på Västerås stift om det fanns några lekkyrkor i stiftet svarade hon att det inte gjorde det vad hon kände till, men att de från stiftets sida hade tagit fram ett altarskåp för barn.

Västerås stift kallar sitt altarskåp för barn för Leksacer. Det är fyllt med alla dem saker som används i gudstjänster. Syftet med Leksacer är att barnen ska få en möjlighet att i leken prova

allt det som vuxna gör i gudstjänsten. Det erbjuder också de vuxna en möjlighet att av barnen lära sig hur man kan leka det som inte kan klädas i ord.⁹⁸

Utöver dem församlingar som presenteras nedan finns barnens altarskåp även i Leksand. Enligt Ulla Brobäck på Västerås stift är ytterligare några altarskåp under produktion.

Nedan följer en presentation av arbetet med barnens altarskåp i Kungsholms församling, Linköpings domkyrkoförsamling, Nora bergslagsförsamling samt Västerås domkyrkoförsamling utifrån enkätsvaren.

5.3.1 Kungsholms församling (Stockholms stift)

Barnens altarskåp i Kungsholms församling invigdes hösten 2010. Idén att skaffa ett barnens altarskåp till sin kyrka fick de genom ett besök i Västerås domkyrka. Barnens altarskåp är öppet i samband med barnverksamhet och gudstjänst, samt vid spontanbesök av förskolor och skolklasser. Därmed används barnens altarskåp av de barn som deltar i församlingens barnverksamhet, barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen och barn från förskolor och skolor. Vid gudstjänst med Öppna förskolan riktar de sig till barn mellan 0 och 2 år, men i övrigt till barn i åldern 3-9 år. Verksamheten karaktäriseras som lek, gudstjänst och undervisning. Än så länge håller de på att pröva sig fram till hur de vill använda barnens altarskåp. De känner till Montessoripedagogiken, men arbetar inte utifrån den. En vuxen finns med vid barnens altarskåp de gånger en grupp är inbjuden. De kan inte svara på om barnens altarskåp påverkar gudstjänsterna.

5.3.2. Linköpings domkyrkoförsamling (Linköpings stift)

Domkyrkoförsamlingen i Linköping invigde barnens altarskåp i september 2011. De hade hört talas om barnens altarskåp i Västerås domkyrka och åkte dit på studiebesök. Genom en donation blev det möjligt för dem att köpa in ett barnens altarskåp till Linköpings domkyrka. Barnens altarskåp är precis som domkyrkan öppet kl. 9-18. Vid behov kommer det att stängas under konserter. De riktar sig till barn i åldrarna 3-9 år. Till barnens altarskåp kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet, barn från församlingens egen förskola och barn till föräldrar som firar gudstjänst i församlingen. Barn från andra förskolor kommer att bjudas in. Barn som besöker domkyrkan, under sommaren många turister, leker också vid barnens altarskåp. De känner inte till Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. Verksamheten karaktäriseras som lek, undervisning om t. ex. olika symboler och gudstjänster,

⁹⁸ Västerås domkyrkoförsamling, *Leksacer – ett annorlunda altarskåp för barn* Publicerat 2009-11-05 <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=628233> Hämtat 2011-10-07

gudstjänst då vissa småbarnsgudstjänster firas vid altarskåpet, samt som terapeutisk lek innan och efter begravning. Eftersom altarskåpet är nytt vet de ännu inte om det kommer att påverka församlingens gudstjänster. Under högmässan har de söndagsskola fram till offertoriepsalmen. Sedan leker ofta några av barnen vid altarskåpet och deltar ibland i recessionen iklädda prästkläder. De har fortfarande inte kommit fram till om en vuxen ska vara med vid altarskåpet då barn leker där. Söndagsskoleledaren är ibland med, men delar ut nattvard en del av tiden. Föräldrar är där själva med sina barn. När grupper är inbjudna till skåpet är dock en anställd med. De har tankar på att låta någon ideell finnas med vid altarskåpet.

5.3.3. Nora bergslagsförsamling (Västerås stift)

Barnledaren Karina Bryngelson var med på invigningen av barnens altarskåp i Västerås domkyrka. Hon tyckte att det var ett bra arbetsmaterial, gjorde en skrivelse till kyrkorådet i Nora bergslags församling och fick ja. 2011 invigdes barnens altarskåp i Nora kyrka. Barnens altarskåp är öppet i samband med gudstjänst och genom förbokning av olika grupper. De riktar sig till barn mellan 3 och 9 år. Till barnens altarskåp kommer barn som deltar i församlingens barnverksamhet, barn till föräldrar som firar gudstjänst i församlingen och barn från förskolor/skolor/fritidshem. Verksamheten karaktäriseras i första hand som lek och i andra hand som undervisning. Barnens altarskåp har inte påverkat församlingens gudstjänster på något särskilt sätt. Vid förbokningar finns någon anställd med vid barnens altarskåp för att undervisa och svara på frågor. De känner inte till Maria Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. Eftersom de inte har haft altarskåpet så länge har de ännu ingen strategi för hur de ska arbeta med det.

5.3.4. Västerås domkyrkoförsamling (Västerås stift)

Barnens altarskåp i Västerås domkyrka invigdes 2010. De fick det av Västerås stift som hade skapat barnens altarskåp, det så kallade Leksacer. Barn är välkomna att leka med skåpet när domkyrkan är öppen. De riktar sig inte till någon särskild åldersgrupp, dock märker de att barn leker med skåpet på olika sätt beroende på ålder och kyrklig erfarenhet. Verksamheten vid barnens altarskåp karaktäriseras som lek och de har inte tänkt på att barnens altarskåp påverkar församlingens gudstjänster på något sätt. Under sommaren har en pedagog funnits tillgänglig i domkyrkan under en del av dagen, men har inte lagt sig i leken vid barnens altarskåp annat än vid frågor. De känner inte till Maria Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. Barnens altarskåp i Västerås domkyrka fungerar idag som

lekmaterial för de barn som besöker kyrkan. Det finns planer på att ta fram olika material att erbjuda grupper för att barnen ska få lära sig mer om ett visst tema. De är nästan klara med ett material om begravning som är tänkt att erbjudas t ex förskolor som drabbats av ett dödsfall, som en sorts krisbearbetning.

5.4. Sankta Katarina lekkyrka i Slottsstadens församling⁹⁹

När Slottsstadens församling hade bestämt sig för att bygga en lekkyrka bjöd de in femteklassarna i församlingen att rita den åt dem. Tyvärr fick de inte in några bidrag och valet stod därför mellan att köpa in en friggebod och bygga om den till en kyrka, eller att bygga enligt arkitektritningar. Scott Moore, amerikansk luthersk präst och liturgical design consultant, och arkitekten Thomas Bechstein hade ritat ett teologiskt väl genomtänkt förslag. Maria Bergius Krämer, präst och drivande i arbetet med S:ta Katarina, fick kontakt med Malmös Design & Construction College som gärna ville låta sina elever bygga lekkyrkan. Det innebar att församlingen endast behövde stå för materialkostnader, och eleverna byggde naturligtvis helst enligt arkitektritningar. Därmed stod det klart att S:ta Katarina skulle byggas enligt Scott Moores och Thomas Bechsteins ritningar. På Tacksägelsedagen 2009 togs det första spadtaget av biskop Moa, 5 år. Ungefär 8 månader senare, den 6/6 2010, invigdes S:ta Katarina av en annan mycket ung biskop, sjuåriga Sofia.

Lekkyrkan är åttakantig, precis som fornkyrkliga dopkapell ofta var för att påminna om dopet som skapelsens åttonde dag, den nya skapelsen. Dopfunten är placerad närmast kyrkans ingång, eftersom dopet är ingången till kyrkan. I en nisch i den högra väggen har bibeln sin plats. Eftersom alla församlingens 6-åringar får Barnens bibel har de valt att använda den även i S:ta Katarina. I kyrkans mitt står altaret, naturligtvis i lagom höjd för ett barn. Det finns en sittnisch som gör det möjligt för ledaren att ta ett steg ur rummet för att låta barnen leka ifred och samtidigt finnas till hands. S:ta Katarina är ett mycket ljus kyrkorum. Ett fönster är placerat så att det låter ljuset falla in på dopfunten, ett annat fönster är i formen av ett kors, och det största fönstret ska barnen själva få smycka med hjälp av fönsterfärg. Lekkyrkan har inga bänkar. Maria Bergius Krämer säger att de valde bort bänkarna för att barnen inte ska fostras in i en gudstjänst där några gör medan andra sitter och tittar på, en gudstjänst som de själva redan känner är förlegad. De liturgiska föremålen och textilierna har många olika församlingsmedlemmar varit med och skapat. Lekkyrkan har visat sig erbjuda en möjlighet för många olika människor att engagera sig.

⁹⁹ Hela 5.4. baseras på en deltagande observation i Slottsstadens församling den 25 oktober 2011.

Sedan invigningen har det varje tisdag mellan maj och september kommit barn för att leka i S:ta Katarina. Anledningen till att lekkyrkan bara är öppen under sommarhalvåret är att den är oisolerad. Under perioden som S:ta Katarina är öppen håller församlingens öppet hus till i Andreasgården som ligger i anslutning till lekkyrkan. Efter sångstunden inbjuds alla barn från 2-3 års ålder att följa med till S:ta Katarina. Där samlas de på golvet och ledaren visar den koffert som barnen ska leka med den dagen. Materialet till de olika kyrkliga handlingarna finns nämligen samlade i koffertar. Det finns också koffertar som handlar om de liturgiska färgerna. Maria Bergius Krämer berättar att dopkofferten är den mest populära. Eftersom många barn återkommer behöver de nu inte introducera materialet varje gång, men då det behövs visar de alla saker som finns i kofferten och berättar vad de används till. Ibland pratar de också om kläderna och vad de betyder. När materialet presenterats drar ledaren sig tillbaka till sittnischen och barnen får leka med materialet. De yngre barnen leker bara, men de som är 5-7 år gamla vill gärna ha koll och göra rätt. Därför har de tillverkat handböcker med enkla beskrivningar av vad man ska göra i vilken ordning och tydliga bilder för att även de som inte kan läsa ska kunna använda handböckerna. Maria Bergius Krämer säger att det har varit viktigt för dem att vara inkluderande i handböckerna. Därför har personerna på bilderna olika hudfärg och kön och familjerna behöver inte se ut som klassiska kärnfamiljer.

Församlingens pedagog är Montessorit utbildad och de har en stark Montessoribas i sitt arbete. De tror på att barn själva kan leka sig till kunskap. Lekkyrkan är dock **inte** en lekstuga. Det är med andra ord inte okej att leka vad som helst där. Maria Bergius Krämer säger att barn ofta svarar väl på möjligheten att få leka själva, även de barn som inte är bekanta med Montessoripedagogiken. Dock behöver man inte köpa ett koncept till 100 %. Hon kan svara på barnens frågor och t ex hjälpa dem att klä på sig, även om de i grunden använder Montessoripedagogiken.

De barn som leker i S:ta Katarina under öppet hus har kommit att bli stommen i församlingens kör för 4-6-åringar. Det innebär att de deltar i de gudstjänster då kören medverkar. I vanliga fall är det dock bara mellan 0 och 5 barn i församlingens söndagsgudstjänster. De har en söndagsskola och den präst som leder den delar också ut nattvarden för att det ska vara lättare för barnen att våga ta emot. Församlingen har, utöver öppet hus och barnkör, inte några barngrupper. Varje tisdag och fredag kommer det ca 200 vuxna och barn till församlingens öppet hus. När de blir särskilt inbjudna kommer de till gudstjänst, men inte annars. Maria Bergius Krämer tror att det beror på att föräldrarna tycker att de redan har varit i kyrkan den veckan och inte känner något behov av att komma också på söndagen. Det kan också vara så att de som arbetar i församlingen inte har lyckats att

tydliggöra kopplingen mellan vardagsverksamheten och söndagens gudstjänst. Dessutom är det sällan barnen som bestämmer vad familjen gör på söndagen. Lekkyrkan är inte heller främst ett sätt att få barn till gudstjänst, utan verksamheten i lekkyrkan handlar om dopuppföljning. Det finns dock planer på att från och med nästa år infoga 20 minuters undervisning i övningstillfällena för 6-10-åringarnas kör. En förhoppning finns att de barnen ska vilja hjälpa till i söndagens gudstjänster. Maria Bergius Krämer säger att arbetet med lekkyrkan är ett sådant arbete där de sår men inte ser skörden. Det kan visa sig att barnen som leker där kommer att känna sig hemma i gudstjänsten, men det är inget som syns nu.

Ett område där de dock redan börjar skörda vad de sår i lekkyrkan är hur storasyskon relaterar till sina småsystors dop. De har blivit mer engagerade och närvarande. Maria Bergius Krämer berättar om ett tillfälle då Majas lillasyster Klara skulle döpas. Maja, som då var ungefär 3 år gammal, kom till dopet med sin docka i dopklänning. Under hela dopet stod hon lite framför sina föräldrar och iakttog Maria mycket noga. När lillasyster blivit döpt fick hon klättra upp på en pall och döpa sin docka. Hon lät vatten skölja över dockans huvud tre gånger och visade sedan upp den för församlingen. Alla andra barn blev naturligtvis väldigt nyfikna. Maria sade då att om man inte har med sig en docka att döpa så kan man doppa fingrarna i dopvattnet och teckna ett kors i sin panna för att påminna sig om sitt eget dop, för hjärtat kommer ihåg även om huvudet inte gör det. Alla barnen gjorde då det och sedan kom dopbarnets farfar fram med tårar i ögonen och frågade om han också fick. Efter honom kom allt fler vuxna fram för att påminna sig om sitt dop, många öppet gråtande. Majas gåva kom hela församlingen till del.

Maria Bergius Krämer säger att Slottsstaden är en högkyrklig församling som tycker om liturgi. De är övertygade om att barn också tycker om liturgi, det handlar bara om att ge dem referensramar. Liksom aposteln Andreas enligt evangelieberättelsen gick med barnet med brödet och fiskarna till Jesus, ser församlingen det som sin uppgift att gå med barnen. De ska prata med barn om det som är det stora och viktiga i livet, och lekkyrkan är ett sätt att göra det. Maria Bergius Krämer säger att de vuxna också lär sig av verksamheten i lekkyrkan, för barn, liturgi och mysterium hör ihop. Därför är det viktigt att man inte plockar bort allt som är mystik i en gudstjänst med barn. En gång i månaden firas det ”Mässa för små och stora” i Andreaskyrkan. I den ingår allt som ingår i deras vanliga gudstjänster. Det enda som är annorlunda är att mässon musiken är utbytt mot en som är lättare att sjunga. Maria Bergius Krämer betonar att gudstjänst med barn inte handlar om att ta sig ner på någon minsta möjliga nivå. Barnen kan mycket väl förstå det mystiska.

5.5. Diskussion

Karin Uddlings lekkyrka på Kastlösa stiftsgård har verkligen haft stor betydelse för lekkyrkorna i Sverige. Det är bara Göteborgs domkyrkoförsamling som inte nämner Kastlösa som en inspirationskälla. Flera av församlingarna som har lekkyrkor har låtit någon personal gå kursen på Kastlösa om att bygga lekkyrka.

Karin Uddlings fascination för Montessoris pedagogik verkar dock inte ha smittat av sig i lika stor utsträckning som hennes entusiasm för lekkyrkan. Det är endast Slottsstadens församling och Umeå landsförsamling som aktivt använder sig av Montessoripedagogiken. Teleborgs församling har använt sig aktivt av den, men ska frångå den för att de upplever att det inte fungerar för barn som inte sedan tidigare är vana vid Montessoripedagogiken. Maria Bergius Krämer upplever det dock inte som ett problem att barn som kommer till lekkyrkan inte sedan tidigare är vana vid Montessoripedagogiken. Det skulle vara intressant att undersöka varför så många väljer att inte använda sig av Montessoripedagogiken, som trots allt är den pedagogik som ligger till grund för lekkyrkan. Det är endast Borgholms församling som uppger att de inte känner till Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. Hinneryds församling, Villstads församling, Göteborgs domkyrkoförsamling och Ovanåkers församling uppger alla att de känner till Montessoripedagogiken, men har valt att inte använda sig av den.

Montessoripedagogiken används inte i verksamheten kring något av de barnens altarskåp som har besvarat enkäten. Endast Kungsholms församling känner till Montessoris arbete med religionsundervisning för barn. En rimlig förklaring är att barnens altarskåp, även om det också erbjuder möjligheten att leka gudstjänst, inte på samma sätt som lekkyrkan står i den Montessoripedagogiska traditionen. Montessoripedagogiken nämns inte i någon artikel jag har kunnat hitta om barnens altarskåp. Jag kan dock inte se att det finns några hinder för att Montessoripedagogiken skulle kunna användas eller inspirera verksamheten vid ett barnens altarskåp.

Flera av församlingarna som har lekkyrka eller barnens altarskåp antingen har eller önskar att ha ett samarbete med förskolor och skolor. I det finns en utmaning i att finna en form som gör det möjligt för förskolorna och skolorna att delta i verksamheten utan att gå emot kraven på icke-konfessionell undervisning.

Barnens altarskåp finns i samtliga fall inuti en stor kyrka. Förutom i Göteborgs domkyrkoförsamling är samtliga av de lekkyrkor som ingår i enkätundersökningen fristående byggnader. Om kyrkan är öppen under dagtid, som exempelvis Linköpings domkyrka, erbjuder naturligtvis fler möjligheter för barn att leka gudstjänst. Även barn som annars inte deltar i

församlingens verksamhet, t ex turister, får möjlighet att använda materialet. Samtidigt innebär det att barnen i större utsträckning leker utan att någon anställd finns med och kan presentera materialet. Om barnen redan har erfarenhet av gudstjänst kan de bearbeta dem upplevelserna i leken. Barn som tidigare har fått materialet presenterat kan troligtvis använda materialet på rätt sätt även då de leker själva. Sannolikheten för att det blir rekreativlek snarare än utvecklingslek borde dock vara större, speciellt i dem fall då barnen har liten eller ingen erfarenhet av gudstjänst. Det är en utmaning för de lekkyrkor och barnens altarskåp som välkomnar ovana barn att leka med materialet utan en ledare, om syftet ändå är att barnen genom leken ska bli mer förtrogna med gudstjänsten.

Maria Bergius Krämer betonar att gudstjänst för barn inte handlar om att sänka sig till minsta möjliga nivå. Det rimmar väl med *I dialog med barn* där det står att kraven på en gudstjänst inte ska vara lägre för att den firas med barn (se 2.2.). I Slottsstadens församling är de övertygade om att barnen tycker om liturgi, om de bara får referensramar för det. Berättelsen om Maja som aktivt deltog i lillasysters dopgudstjänst är ett exempel på hur barnen sedan kan använda sig av referensramarna de har fått genom lekkyrkan. Rimligtvis bör barnen kunna använda referensramarna de fått för andra gudstjänster på liknande sätt som Maja gjorde vid dopgudstjänsten. Maria Bergius Krämer säger att lekkyrkan inte handlar om att få barn till gudstjänst, utan om dopuppföljning. Naturligtvis leder inte byggnationen av en lekkyrka med självklarhet till fler barn i församlingens gudstjänster, och det kan mycket väl vara så att föräldrarna tycker att de inte behöver gå till kyrkan på söndagen när de redan varit där på tisdagen. Samtidigt står församlingen inför utmaningen att gudstjänsten ska vara hela församlingens uppgift, även barnens (se 2.1.).

Förutom domkyrkoförsamlingen i Göteborg upplever ingen av församlingarna i enkätundersökningen att lekkyrkan påverkar församlingens gudstjänster. En av frågorna i enkätundersökningen handlade om hur församlingarna karaktäriserar verksamheten i lekkyrkan. Svartalternativen var: lek, gudstjänst, undervisning, annat. Det var möjligt att välja flera svartalternativ, vilket alla utom en församling gjorde. Fem av församlingarna med lekkyrkor karaktäriserade verksamheten som gudstjänst och Villstad församling karaktäriserade den som andakt. Två av församlingarna med barnens altarskåp karaktäriserar verksamheten som gudstjänst. Anledningen till att jag valde att ha ”gudstjänst” som ett svartalternativ var att jag var nyfiken på om de i församlingarna anser att barnens lek i lekkyrkan eller barnens altarskåp är gudstjänst. Till exempel Teleborgs församling och Domkyrkoförsamlingen i Linköping beskriver i anslutning till frågan att de karaktäriserar verksamheten som gudstjänst utifrån de samlingar eller gudstjänster de firar där i anslutning

till att barnen får leka. De avser alltså inte barnens egen lek. När jag träffade Maria Bergius Krämer frågade jag henne hur hon hade uppfattat frågan. Hon sade att hon med att karaktärisera verksamheten som gudstjänst hade avsett barnens lek. Det är tydligt att respondenterna uppfattat min fråga på olika sätt och det är därför svårt att dra några slutsatser utifrån svaren. Huruvida barnens lek är gudstjänst är ändå en fråga jag vill lyfta fram. Som jag skriver i diskussionen i kapitel 4 (se 4.4.) kan svaret på denna fråga variera beroende på hur man definierar gudstjänst. Genom att samtala kring hur vi ser på gudstjänst och på barns lek i lekkyrkan, och om dessa två kan vara samma sak kan vi finna former för så väl gudstjänst som lekkyrka som hjälper barnen i deras gudstjänstfirande. Genom att vara medveten om **varför** man gör något och **hur** man gör det kan man utforma en verksamhet som på bästa sätt svarar mot dess syfte.

Det finns ytterligare en fråga i enkätundersökningen som jag borde ha formulerat annorlunda, eller åtminstone ett av svarsalternativen är felformulerat. Jag frågade vilka barn som kommer till lekkyrkan. Ett av svarsalternativen var: ”barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen”. Mot bakgrund av att jag i denna uppsats betonar att barnen är fullvärdiga gudstjänstfirare borde formuleringen naturligtvis ha varit: ”barn som firar gudstjänst i församlingen”. I detta fall har min formulering dock troligen inte påverkat respondenternas svar. Till fem av lekkyrkorna kommer barn vars föräldrar (och förhoppningsvis även barnen själva) firar gudstjänst i församlingen, och till tre av barnens altarskåp. Västerås domkyrkoförsamling uppger att det till barnens altarskåp kommer ”barn som kommer till kyrkan över huvud taget”. I detta kan naturligtvis även ingå gudstjänstfirande barn. Eftersom barnens altarskåp finns inuti en stor kyrka kommer de gudstjänstfirande familjerna naturligt i kontakt med det. En lekkyrka är i dem flesta fall en fristående byggnad, och steget mellan den och gudstjänsten kan vara större. Å andra sidan har den fristående lekkyrkan fördelen att barnen kan leka ifred när de är där och delta i de vuxnas gudstjänst när de är i den stora kyrkan. Risken för att barnen leker för sig själva, om än med kyrkliga föremål, medan de vuxna firar gudstjänst bör vara mindre då lekkyrkan inte finns i den stora kyrkan.

Karin Uddling säger, precis som Standing (se 4.3.3.), att lekkyrkan inte ska vara ett substitut utan ett komplement. Lekkyrkan är ett liv i sig själv, men den ska också leda in i församlingens övriga liv. När barnen genom lekkyrkan har givits referensramarna för liturgin bör de rimligtvis också inbjudas och uppmuntras att dela den med övriga församlingen i den stora kyrkan. Maria Bergius Krämer säger att lekkyrkan är en sådan verksamhet där de sår men inte skördar. Det låter rimligt att barn som lekt i en lekkyrka mycket då de var små kan komma att känna sig hemma i gudstjänsten som vuxna. Dock är så väl Montessori som

Svenska kyrkan tydliga med att barnen är viktiga **som barn** (se 4.3.2. samt 2.2.). Därför anser jag att församlingarna måste fråga sig hur barnen kan bli aktiva gudstjänstfirare tillsammans med övriga församlingen medan de är barn, oavsett om det firandet sker i söndagens högmässa, lördagens dopgudstjänst eller tisdagens andakt på öppet hus.

I Umeå landsförsamling finns förhoppningen om att barnen som nu leker mässa i lekkyrkan snart kommer att vilja hjälpa till i församlingens mässor i den stora kyrkan. Att ge barnen konkreta uppgifter i gudstjänsten är en väg att göra dem delaktiga. Det kan också vara ett sätt motivera dem och deras familjer att komma till gudstjänsten.

I S:ta Katarina lekkyrka finns inga bänkar för att barnen inte ska fostras in i en gudstjänst som de själva redan känner är förlegad. Lekkyrkan är då inte bara ett sätt för barnen att lära sig den liturgi som finns idag, utan också en plats för dem att utforma framtidens liturgi.

6. Slutdiskussion

6.1. Hur kan lekkyrkan vara en väg till gudstjänstfirande för barn i Svenska kyrkan idag?

Verksamheten i en lekkyrka befinner sig i gränslandet mellan lek och gudstjänst. Det är just dessa två områden som församlingen behöver arbeta med för att lekkyrkan ska bli en väg till gudstjänstfirande för barn. Detta arbete behöver ske så väl teoretiskt som praktiskt.

Alla i församlingen, så väl vuxna som barn, har gudstjänsten som uppgift. Förväntningarna på en gudstjänst ska inte vara lägre för att den firas tillsammans med barn. Däremot blir en gudstjänst där barn är aktiva mer oförutsägbar och kräver en större improvisationsförmåga. En sådan gudstjänst måste skapas tillsammans, **den måste präglas av gudstjänstens lek.**

Om målet, eller ett av målen, med lekkyrkan är att den ska bli en väg till gudstjänstfirande för barn behöver verksamheten utformas utifrån det. Maria Montessori hade just detta mål med sina Children's Chapel, och mycket värdefull kunskap kan därför hämtas från Montessoripedagogiken. Leken i lekkyrkan ska handla om att bearbeta erfarenheter och att få nya erfarenheter av gudstjänst. Det innebär att det bör vara utvecklingslek och materialet bör användas till det som det är avsett för. För att det ska vara möjligt behöver någon presentera materialet för barnen. Det är därför att föredra att någon vuxen är närvarande då barn leker i lekkyrkan. Genom leken i lekkyrkan ska barnet få uttrycka sina livsfrågor och sin gudsrelation. En sådan lek måste ta både barnet och gudstjänsten på allvar, **den måste präglas av lekens gudstjänst.**

Lekkyrkan är inget substitut för församlingens övriga gudstjänster, utan ett komplement. Det som sker i lekkyrkan kan sägas vara en gudstjänst i sig, men tanken är att den också ska förbereda barnen för att delta i andra gudstjänster i församlingen. Barnen ska ges möjlighet att vara aktiva gudstjänstfirare i gemenskap med de vuxna. För att det ska vara möjligt behövs gudstjänstens lek i den stora kyrkan och lekens gudstjänst i lekkyrkan. Finns dessa två och är förankrade i församlingen i så väl teori som praktik, är jag övertygad om att lekkyrkan kan vara en väg till barns och vuxnas gemensamma, heliga lek med det som är bortom människans ord och förstånd hur gammal hon än är.

6.2. Förslag på framtida forskningsfrågor

Naturligtvis finns det mycket kvar att utforska kring lekkyrkor i Sverige. När jag nu har avslutat min uppsats är det främst tre frågeställningar jag nyfiket bär med mig.

Flera av församlingarna med lekkyrkor eller barnens altarskåp bjuder in, eller vill bjuda in, förskolor och skolor. Det är dock inte helt oproblematiskt på grund av kravet på icke-konfessionell undervisning. Hur kan ett program i en lekkyrka eller vid ett barnens altarskåp utformas så att det är möjligt för förskolor och skolor att delta i det?

Trots att lekkyrkan tydligt har sina rötter i Montessoripedagogiken är det i få av Sveriges lekkyrkor som den används. Hur kommer det sig?

I den här uppsatsen har jag behandlat lekkyrkan som en väg till gudstjänstfirande utifrån teorier och vuxna, anställdas perspektiv. Hur upplever barn själva lekkyrkan, gudstjänsten och relationen där emellan? Det vore mycket spännande att studera.

Referenser

Almer, Hans m fl (projektgrupp) *I dialog med barn: grund för Svenska kyrkans arbete bland barn 0-14 år*, Uppsala: Församlingsnämnden, 2004

Berryman, Jerome W. *Teaching Godly Play – How to Mentor the Spiritual Growth of Children*, Denver: Moorehouse Education Resources, 2009

Björklund, Lars, *Att upptäcka nya världar: Leken som rum för livet*, UR Samtiden, <http://sok.uraccess.se/play/157052?sub=%2F> Hämtad: 2011-10-09

Björklund, Lars, *Orden och tystnaden*, Örebro: Libris, 2007

Brorson, Inger Marit, ”Katekesens historie”, Publicerad: 2011-04-13
<http://www.dghk.org/html/katekese/opprinnelse.htm> Hämtad: 2011-12-08

Brorson, Inger Marit, ”Presentasjoner”, Publicerad: 2010-01-07
<http://www.dghk.org/html/katekese/presentasjoner.htm> Hämtad: 2011-12-08

Deltagande observation i Slottstadens församling, där jag träffade komminister Maria Bergius Krämer

Elkind, David, ”The Role of Play in Religious Education”, *Religious Education Vol. 75 Nr. 3 Maj-Juni 1980*

Hainstock, Elisabeth G. *Montessori från grunden*, Viken: Replik, 1999

Invigning av altarskåp för barn, <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=720442>
Hämtat 2011-10-20

Jensen, Mikael och Harvard, Åsa (Red.). *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur*, Lund: Studentlitteratur, 2009

Kyrkoordning 2010 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan, Stockholm: Verbum Förlag AB, 2010

Montessori, Maria, *Upptäck barnet!*, Jönköping: Seminarium, 1998

O'Donnell, Marion, *Maria Montessori*, London: Continuum, 2007, Continuum Library of Educational Thought Vol. 7

Roxberg, Åke (ansvarig utgivare), Svenska kyrkan i Växjö, ”*Kunskap genom lek*” Publicerad: 2011-08-23 <http://www.svenskakyrkanivaxjo.se/Om-Svenska-kyrkan/Vara-forsamlingar/Skogslyckans-forsamling/Barn--familj/Lekkyrkan/> Hämtad: 2011-09-08

Signert, Kerstin, *Maria Montessori. Anteckningar ur ett liv*, Lund: Studentlitteratur, 2000

S:ta Katarina lekkyrka – St Catherine Play Church, <https://www.facebook.com/#!/Lekkyrka?sk=info> Hämtad: 2011-10-11

Standing, E.M. (Red.), *The Child in the Church*, Chantilly: The Madonna and Child Atrium, 1965

Tamm, Maare, *Barnens religiösa föreställningsvärd*, Älvsjö: Verbum Förlag AB, 1986

Uddling, Karin, pedagog och före detta stiftsgårdschef på Kastlösa stiftsgård, telefonsamtal 2011-12-03

Västerås domkyrkoförsamling, *Leksacer – ett annorlunda altarskåp för barn*, Publicerad 2009-11-05 <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=628233> Hämtad 2011-10-07

Enkät om lekkyrkor

De frågor som har flera svarsalternativ besvaras genom att du markerar ditt svar med fetstil. Samtliga sådana frågor får besvaras med mer än ett svarsalternativ.

1. Vilken församling tillhör lekkyrkan?
2. Vilket år invigdes lekkyrkan?
3. Hur föddes idén att bygga en lekkyrka?
4. Var finns lekkyrkan?
 - Fristående byggnad i anslutning till kyrka
 - Fristående byggnad i anslutning till församlingshem
 - Inuti en kyrka
 - Inuti ett församlingshem
 - Annat, nämligen:
5. När är lekkyrkan öppen?
 - Bestämda tider under veckodagarna (öppet hus)
 - I samband med barnverksamhet
 - I samband med gudstjänst
 - Genom förbokning
 - Annat, nämligen:
6. Vilken åldersgrupp riktar ni er till med lekkyrkan?
 - 0-2 år
 - 3-6 år
 - 7-9 år
 - 10-12 år
 - Annan, nämligen:
7. Vilka barn kommer till lekkyrkan?
 - Barn som deltar i församlingens barnverksamhet
 - Barn från församlingens egen förskola/fritidshem
 - Barn från andra förskolor/skolor/fritidshem
 - Barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen
 - Andra, nämligen:
8. Hur skulle ni karaktärisera verksamheten i lekkyrkan?
 - Som:
 - Lek
 - Gudstjänst
 - Undervisning
 - Annat, nämligen:
9. Upplever ni att arbetet med lekkyrkan påverkar församlingens gudstjänster på något sätt?

10. Är någon av församlingens anställda med i lekkyrkan då barn leker där?
Vad är i så fall hans/hennes roll?
11. Känner ni till Maria Montessoris arbete med religionsundervisning för barn?
Ja, och vi använder oss medvetet av Montessoripedagogiken i vårt arbete.
Ja, men vi arbetar inte utifrån Montessoripedagogiken.
Nej.
12. Vilka andra svenska lekkyrkor känner ni till?
13. Vill ni tillägga något?

Enkät om barnens altarskåp

De frågor som har flera svarsalternativ besvaras genom att du markerar ditt svar med fetstil. Samtliga sådana frågor får besvaras med mer än ett svarsalternativ.

1. Vilken församling tillhör barnens altarskåp?
2. Vilket år invigde ni barnens altarskåp?
3. Hur föddes idén till ett barnens altarskåp i er församling?
4. Var finns barnens altarskåp?
 - I en kyrka
 - I ett församlingshem
 - Annat, nämligen:
5. När är barnens altarskåp öppet?
 - Bestämda tider under veckodagarna (öppet hus)
 - I samband med barnverksamhet
 - I samband med gudstjänst
 - Genom förbokning
 - Annat, nämligen:
6. Vilken åldersgrupp riktar ni er till med barnens altarskåp?
 - 0-2 år
 - 3-6 år
 - 7-9 år
 - 10-12 år
 - Annan, nämligen:
7. Vilka barn kommer till barnens altarskåp?
 - Barn som deltar i församlingens barnverksamhet
 - Barn från församlingens egen förskola/fritidshem
 - Barn från andra förskolor/skolor/fritidshem
 - Barn vars föräldrar firar gudstjänst i församlingen
 - Andra, nämligen:
8. Hur skulle du karaktärisera verksamheten med barnens altarskåp?
 - Som:
 - Lek
 - Gudstjänst
 - Undervisning
 - Annat, nämligen:
9. Upplever du att arbetet med barnens altarskåp påverkar församlingens gudstjänster på något sätt?
10. Är någon av församlingens anställda med vid barnens altarskåp då barn leker där?
 - Vad är i så fall hans/hennes roll?

11. Känner du till Maria Montessoris arbete med religionsundervisning för barn?

Ja, och vi använder oss medvetet av Montessoripedagogiken i vårt arbete.

Ja, men vi arbetar inte utifrån Montessoripedagogiken.

Nej.

12. Vilka andra barnens altarskåp i Sverige känner du till?

13. Vill du tillägga något?

Foton

För att du som läsare ska få en tydligare bild av vad en lekkyrka och ett barnens altarskåp är bifogar jag här några foton.

Barn som ber i St. Anthony's school i London.
Bild ur *The Child in the Church*,
(Standing 1965) s. 195.

Barn som leker mässa i Seattle.
Bild ur *The Child in the Church*,
(Standing 1965) s. 176

En "Atrium Cupboard" från Rom, slående lik ett barnens altarskåp.
Bild ur *The Child in the Church*, (Standing 1965) s. 173

Barnens altarskåp, Leksacer, från Västerås domkyrka.
Bild hämtad från artikeln "Leksacer – ett annorlunda altarskåp för barn."
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=628233>

Dessa tre bilder kommer från S:ta Katarina lekkyrkas sida på Facebook.

<https://www.facebook.com/#!/Lekkyrka?sk=photos>

Detta är Hinneryds lekkyrka. Bilden är hämtad från en artikel i tidningen Dagen, "Dop och bröllop i Hinneryds lekkyrka", som publicerades 2009-03-19.

<http://www.dagen.se/dagen/article.aspx?id=165090>